

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Izrael a Židé ve světle médií současného Španělska

Israel and Jews in the media of contemporary Spain

Vedoucí práce: PhDr. Lena Arava Novotná, Th.D.

Autor: Henrieta Fagulová

Praha 2012

Anotace

Bakalářská práce „Izrael a Židé ve světle médií současného Španělska“ pojednává o způsobu, jakým masová média ukazují Izrael, potažmo Židy v nejobecnějším slova smyslu. Dále se soustředí na vysvětlení tohoto způsobu na základě historického vývoje Španělska a obecných trendů v mediální prezentaci Izraele. Pokusím se o přiblížení postavení Frankova režimu vůči židovské menšině a stejně tak mezinárodním vztahům mezi Španělskem a Izraelem od jeho vzniku až dodnes. V rámci výzkumu mediální komunikace přiblížím několik teorií, jež se dotýkají mého tématu. Z nich nakonec vyvodím, s podporou průzkumů veřejného mínění, aktuální zobrazování Izraele a Židů v médiích.

Annotation

The scope of Bachelor thesis: „Israel and Jews in the media of contemporary Spain“ is to show how spanish mass media represent Israel and Jews. I will focus as well on historical context that influenced this representation. I will describe the attitude of Franco's regime towards Jews and relations between Spain and Israel since its creation until the present day. Then I will point out some mass media theories that are relevant for my thesis. Finally I will focus on public opinion polls and deduce how influenced they are by previous occurrences.

Klíčová slova

Židé, Izrael, Španělsko, antisemitismus, masová média, Franco

Keywords

Jews, Israel, Spain, anti-Semitism, mass media, Franco

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 14.6.2012

Henrieta Fagulová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce PhDr. Leně Aravě Novotné, Th.D. za odbornou pomoc a cenné rady při psaní mé práce.

Obsah

Obsah	4
Seznam zkratk	5
Úvod	6
1. Postoj Frankova režimu vůči židovské menšině a státu Izrael	8
1.1 Franco a jeho osobní postoj k Židům.....	9
1.2 Španělsko za občanské války (1936-1939).....	12
1.3 Antisemitismus a propaganda během 2. světové války (1939-1945).....	14
1.4 Fašistický režim a jeho úloha v rámci světové politiky.....	16
1.4.1 Nově vzniklý stát Izrael odmítá uznat Frankův režim.....	16
1.4.2 Španělsko v mezinárodní izolaci.....	18
1.4.3 Obrat v politice vůči Izraeli a dlouhodobé odmítání ze strany Španělska.....	20
1.5 Křesťanství jako pilíř frankismu a jeho vztah k židovství.....	22
2. Období změn v rámci demokratizace státu po Frankově smrti	25
2.1 Proces laicizace španělského království.....	26
2.2 Přetrvávající překážky na cestě k vybudování diplomatických vztahů.....	28
2.3 Španělsko si připomíná 500 let od vypovězení Židů ze země.....	31
2.4 Španělsko dnes.....	32
3. Výzkum na poli mediální komunikace, případ Španělska	34
3.1 Úloha mediální komunikace, případ vnímání Izraele španělskými médii.....	35
3.1.1 Média jako zprostředkovatel kontaktu se společenskou realitou.....	37
3.2 Základní aplikovatelné teorie produkce mediální kultury.....	39
3.3 Problematika mediálních účinků na veřejnost.....	44
3.3.1 Druhy mediálního účinku.....	46
3.4 Veřejné mínění, průzkum z roku 2007.....	48
Závěr	53

Použitá literatura	55
Přílohy	59

Seznam zkratk:

Ang. - anglický

Atp. - a tak podobně

Atd. - a tak dále

Např. - například

OSN – Organizace spojených národů

R. - rok

S.- strana

SSSR – Sovětský svaz

Šp. - španělský

Tzv. - takzvané

USA – Spojené státy americké

Úvod

Téma mé bakalářské práce „Izrael a Židé ve světle médií současného Španělska“ jsem si vybrala na základě svého semestrálního studijního pobytu ve španělské Granadě. V tomto inspirujícím kulturním centru Andalusie je stále možno pocítit zbytky živoucího ducha slavné minulosti, kdy zde v míru spoluutvářely dějiny tři kultury, tři národy, tři náboženství (islám, křesťanství a judaismus). Stalo se také symbolem dovršení reconquisty (1492 při příležitosti jejího dobytí) a počátku sjednocení Španělska nejen politicky, ale i nábožensky. Vlna násilné katolizace země znamenala konec tolerantního soužití nejen s židovským obyvatelstvem, jenž se stalo národem pronásledovaným a i po oficiální konverzi ostře sledovaným, ale předznamenala i vývoj vztahů mezi Židy a katolíky na mnoho století dopředu. Tento dlouhý a komplikovaný vývoj je znát dodnes a jeho důsledky jen tak nezmizí mávnutím ruky. Pevně však věřím, že od těch dob se toho mnoho událo směrem kupředu a snaha o změnu se pomalu, ale jistě projevuje ve všech aspektech španělské společnosti. Od pádu frankismu bylo navázáno mnoho kontaktů s Izraelem. Můžeme sledovat rozkvět odborné i umělecké literatury zajímající se o židovskou menšinu ve Španělsku i mimo něj, vzniklo mnoho kulturních spolků a organizací. Rovněž studium judaismu a hebrejštiny pomalu proniklo i na akademickou půdu. Tento vývoj bych mohla přirovnat k analogickému rozkvětu zájmu o dříve tabuizovaná témata v posttotalitních evropských zemích. Co však dodnes brání rychlejšímu vývoji, a většímu zájmu o obor, jsou podle mého názoru tak těžce překonatelné bariéry předsudků, nedůvěra hluboko zakořeněná a malá informovanost široké veřejnosti. Také proto chci přispět „svou troškou do mlýna“ a poděkovat tak současně všem mým českým i španělským pedagogům za čas, který mi věnovali a za jejich entuziasmus.

Jelikož je toto téma daleko obširnější, než prostor vymezený pro bakalářskou práci, byla jsem nucena soustředit se především na nastínění převládající situace ve Španělsku od vlády Francisca Franca, jež je klíčová k pochopení stávajících poměrů na Pyrenejském poloostrově a hlavních událostí, které od jeho smrti vedly k postupnému zlepšení vztahů s Izraelem. Vzhledem k vybranému titulu práce jsem se během svého psaní setkala se dvěma hlavními problémy. Tím prvním byla obecně absence materiálu, jak už tomu bývá u zpracovávání současnějších témat, tím druhým absolutní nedostatek česky psané literatury. Zjistila jsem, že téma vztahů Španělska k Židům a Izraeli je u nás terén nezmapovaný, pokud nepočítáme dostatek literatury týkající se středověkého království, inkvizice a nechvalně známého

vypovězení židovského obyvatelstva ze země. Byla jsem tedy nucena čerpat téměř výhradně z cizojazyčné literatury. Obecně nejbližší mému tématu sloužila kniha *El antisemitismo en España: la imagen del judío*, jejíž autorem je Gonzalo Álvarez Chillida. Tato kniha mi byla přínosem nejen díky poměrně velkému historickému rozsahu, ale i díky širokému poli témat, jež autor dokázal zachytit. O Frankovi, potažmo o jeho režimu bylo napsáno nepřeberné množství literatury, avšak jen málo z nich věnovalo jeho vztahu k Židům víc než pár řádků. Nejdetailněji je pak postoj Francisca Franka a jeho režimu k židovskému obyvatelstvu popsán v knize Haima Avniho *España, Franco y los judíos* a téměř stejnojmenné *Franco, Israel y los judíos* Raanana Reina. Velký prostor tomuto tématu poskytuje ve své knize *Retorno a Sefarad* mimo jiné také José Antonio Lisbona. Ve druhé části, věnované vývoji po Frankově smrti a vztahům s Izraelem, jsem již byla nucena hledat opravdu důkladně, přeci jen jde o poměrně nedávnou minulost. Jmenovala bych alespoň dílo Danielle Rozenbergové, *La España contemporánea y la cuestión judía* a Isidra G. Garcíi a jeho *Relaciones España-Israel y el conflicto del Oriente Medio*. Poslední kapitole věnuji největší prostor, neboť je stěžejní částí mé práce. V ní se věnuji teoretickému fungování masové komunikace, jež se snažím posléze doložit na příkladu španělských médií a výsledcích proběhlého veřejného mínění z r. 2007. Během zpracovávání teorie mediální komunikace a výzkumu produkce a účinků masových médií jsem čerpala z literatury dostupné v češtině. Pro orientaci v dané problematice mi nejvíce sloužila přehledná publikace *Úvod do teorie masové komunikace* Denise McQuaila a kniha s názvem *Agenda setting : nastolování agendy* od Maxwella McCombse. Během celého zpracování práce jsem rovněž čerpala z mnoha internetových článků a publikací, a to zejména z důvodu aktuálnosti daných zpráv a lepší dostupnosti informací.

1. Postoj Frankova režimu vůči židovské menšině a státu Izrael

V rámci hledání nejvýstižnějšího označení veřejné politiky vedené vůči židovskému obyvatelstvu od roku 1936 (kdy vypukla Španělská občanská válka) až do r. 1975, kdy umírá Francisco Franco, tím nejvíce stručně jádro vystihujícím slovem by bylo slovo ambivalentní. Ambivalentní byly zprávy o situaci Židů žijících na území Španělska, veřejná propaganda pod taktovkou fašistického režimu, postoj ke státu Izrael a také samotná sebereprezentace režimu v průběhu let.

Jedno je ovšem jisté, španělská verze fašismu nikdy ani zdaleka nedosáhla, v žádném ze svých období, hrůzné podoby německého nacismu. Tyto dvě politické ideologie se od sebe od základu liší a liší se i v podobě a rozsahu svého antisemitismu. Jen těžko bychom hledali doklady ve španělské propagandistické literatuře, jež by hlásali a podporovali fyzickou likvidaci židovského obyvatelstva, tím spíš reálně provedené akce a násilné zásahy. Frankův boj s židovstvím ve Španělsku by se tak dal přirovnat Quijotově boji s větrnými mlýny, to dokládá i fakt, že na počátku občanské války žilo ve Španělsku pouze kolem čtyř tisíců Židů. Pokládat tak malou menšinu za skutečnou národní hrozbu by tedy bylo ryzím šílenstvím a sám Franco si toho byl jistě vědom.

1.1 Franco a jeho osobní postoj k Židům

Pro definování frankistického režimu je nutné si nejprve objasnit, jaký postoj zastával samotný Generalísimo vůči Židům obecně. Nesmíme mylně zobecňovat, jeho osobní názory byly totiž značně odlišné od oficiální politiky státu a hlavně od způsobu její veřejné prezentace, včetně sebereprezentace samotného Franka.

Sám se osobně účastnil bojů v Maroku¹ a je jisté, že se vyjadřoval ve prospěch Židů bojujících po jeho boku na rozdíl od muslimů, kteří stáli na opačné straně bojiště. V roce 1925

¹ V roce 1911 protestovala německá vláda proti francouzské politice v Maroku. Vyslala tedy německou dělovou loď jménem Panther pro výstrahu do Agadiru. Tento akt následně vyvolal mezinárodní krizi, jež vyústila o rok později, když se Maroko stalo francouzským protektorátem. Pobřežní část připadla Španělsku, Tanger se stal mezinárodním pásmem. Počátkem r. 1912 byl Franco převelen do Maroka a v bojových operacích zde strávil celkem dvanáct let svého života.

dokonce publikoval v časopise *La Revista de Estudios Coloniales* svůj postoj vůči Židům “spolubojovníkům”, kde je označoval jako osvoboditele a vyzdvihoval přitom jejich důstojnost a schopnosti.² Tato jeho zkušenost bude mít v budoucnu nemalý vliv na jeho pozdější způsob smýšlení.

Dokonce i během Španělské občanské války bychom v jeho veřejných proslovech těžko hledali stopy antisemitismu. Je jisté, že pro Franka Židé primárně nepředstavovali nepřítele, tím byl vždy a za všech okolností komunismus, potažmo Rusko, které ho reprezentovalo.

K čemu se ovšem často vyjadřuje a co považuje za velmi důležité, je katolická víra jako to, co má neodmyslitelně vymezovat charakter Španělska a jeho občanů. V jejím jménu tedy musí být poražen ateistický komunismus, jenž se snaží rozložit zevnitř pevné morální základy země.³ Dalším často zmiňovaným termínem je termín zednářství, později často označován i jako žido-zednářství, jenž souhrnně označoval tajné spolky a sekty nepřátel Španělska. Tento termín je těžko jasně definovatelný, což je ostatně také důvodem jeho častého výskytu v propagandistické literatuře. Jeho význam mohl být aplikován a použit proti téměř komukoliv, kdo v daný okamžik představoval pro režim hrozbu či opozici. Narozdíl od jasně rozpoznatelného Ruska, vnějšího nepřítele, termín zednář měl představovat nepřítele vnitřního, skrytě taktizujícího proti zájmům státu, neustále usilujícímu o rozklad společnosti zevnitř.⁴

Frankovým cílem bylo obnovit sílu a moc země v duchu Španělska katolických králů, Isabelly Kastilské a Ferdinanda Aragonského. Nejvíce ceněným rysem té doby pro něj byla uniformita (náboženská a tedy i společenská jednota). Jak si ještě ukážeme, tento způsob myšlení byl ovšem rozdílný od antisemitismu rasového, ten Franco v rámci své propagandy nikdy nepoužil. Zde se jedná o sjednocení náboženské a kulturní, nikoliv o fyzickou likvidaci. Situace se mění po vítězství nacionalistů a Frankově nástupu k moci. Antisemitismus již pomalu, ale jistě pronikl do jeho veřejných projevů jako součást charakterizující nepřítele státu. Slovo „Žid“ ve svém nejobecnějším slova smyslu začíná být spojováno s komunismem a téměř nevyčerpatelným seznamem špatných vlastností jako např. zrádnost, lakota,

² Gonzalo Álvarez Chillida, *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812- 2002)*. Madrid : Marcial Pons 2002, s. 396.

³ PÉREZ, Joseph. *Los judíos en España*. Madrid : Marcial Pons, 2005, s. 314.

⁴ ROZENBERG, Danielle. *La España contemporánea y la cuestión judía: retejiendo los hilos de la memoria y de la historia*. Madrid : Casa Sefarad-Israel, 2010, s. 123-138.

prospěchářství a nedůvěryhodnost. Tato obecná charakterizace “Žida zrádce” byla téměř beze změny převzata ze středověkých antijudaistických představ “Žida odpovědného za smrt Krista”. Spojování s komunismem pak bylo následkem velkého počtu Židů, jež za občanské války stál na druhé straně barikády.⁵

Frankův katolický antijudaismus a jeho postoj vůči katolickým králům je jasně viditelný již v jeho proslovu z konce r. 1939, kdy říká:

*“Nyní pochopíte, co vedlo různé národy ke společnému boji a k zastavení aktivit těch ras, jejichž chamtivost a prospěchářství je jejich charakteristickým stigmatem. My, kteří jsme z milosti Boží a díky prozřetelnosti katolických králů, před stoletími osvobodili od tak těžkého břemene, nemůžeme zůstat netečně stát před tímto novým rozkvětem hamizného a egoistického ducha”.*⁶

Přestože zde Franko mluví o rase, nejde o rasu ve smyslu, v jakém o ní mluvil Hitler. Židé jsou zde vnímáni jako prokletá rasa- potomstvo Židů zodpovědných za vraždu Ježíše Krista. Jejich kritika v tomto případě spočívá v jejich údajné lakotě a napomáhání šíření marxismu a jeho idejí. Zároveň se nabízí otázka, zda se tyto nářky nezačaly objevovat v rámci oportunistické reakce na důkaz podpory nacistického Německa.⁷

Je však jisté, že Frankův postoj mohl být mnohem radikálnější, ale nikdy se tak neprojevil, z čehož můžeme usuzovat, že na rozdíl od některých svých současníků, sám osobně na rasový antisemitismus nevěřil a pokud veřejně vystupoval proti Židům, bylo to z čistě politických důvodů, nikoliv z osobního přesvědčení či dokonce nenávisti. Je také veřejným tajemstvím, že již mnohokrát studovaná caudillova⁸ genealogie několikrát došla závěru, že Frankova rodina pochází z linie konvertitů. Proslýchá se dokonce, že Reinhard Heydrich nařídil Frankův původ prošetřit, ovšem bez kýženého výsledku⁹. Sám Hitler jím opovrhoval pro jeho sympatizování, speciálně se sefardskými Židy, a často ho rád s Židy srovnával.

⁵ ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812- 2002)*. Madrid : Marcial Pons 2002, s. 386-398.

⁶ Idem, s. 398.

⁷ ROTHER, Bernd. *Franco y el holocausto*. Madrid : Marcial Pons Historia, 2005, s. 73-75.

⁸ Šp. slovo caudillo je titul, kterým bývá označován Francisco Franco, obvykle se překládá jako vůdce či lídr. Pochází z latinského slova capitellus nebo caput, tedy hlava.

⁹ PÉREZ, Joseph. *Los judíos en España*. Madrid : Marcial Pons, 2005, s. 317.

Franco byl však především zarytý katolík a nacionalista a jeho kořeny na tom nic neměnily. Pokud jeho osobní názor mohl něco pozitivně ovlivnit ve prospěch Židů, byla by to jeho zkušenost z Maroka. To mu ovšem na druhou stranu nikdy nebránilo v jejich veřejném osočování ze zrady a snahy pošpinit dobré mravy Španělska a zlákat na svou stranu jeho katolické obyvatelstvo. Frankův vrtkavý a značně nejednoznačný postoj se naplno projevil paradoxně až po válce. V té době publikoval pod pseudonymem Jakin Boor řadu článků v deníku falangistů *Arriba*, namířených v drtivé většině proti zednářům celého světa a komunismu, v nichž se oba jako úhlavní nepřátelé snaží podmanění si světa.¹⁰

Na těchto člancích je možné vysledovat, jak se podle měnících se vnějších okolností mění pisatelův bod aktuálního zájmu a rozhořčení. Po skončení 2. světové války a následném uvalení diplomatického embarga Organizací spojených národů (dále OSN) na fašistické Španělsko se nejprve terčem Frankovy kritiky stalo zednářství, jež proniklo až do nejvyšších postů vedení okolních zemí a domáhá se moci i v samotné OSN, projevující se neustálým usilováním o oslabení postavení Španělska.¹¹

Později po vzniku samostatného státu Izrael se Španělsko snaží s novým státem navázat diplomatické vztahy. Po jeho odmítnutí a následném hlasování v neprospěch zrušení diplomatického bojkotu se Boor v dubnu r. 1950 vyjadřuje o tajné spolupráci Židů s americkými zednáři, aby svůj názor posléze přehodnotil a v červenci téhož roku Izrael nazval výplodem Sovětského svazu.¹²

Z výše uvedených faktů z Frankova života, stejně jako z dokladů jím vedené politiky, číší na první pohled chaotičnost, či snad jakási nerozhodnost v zaujetí jasných stanovisek. Pokud se na tato fakta však zblízka zaměříme, jasně pochopíme, o co caudillovi po celou dobu jeho působení šlo. Jeho politika, stejně jako jeho sebe prezentace, se odvíjela silně v oportunistickém duchu. Pokud bylo v danou chvíli výhodné hledat spojence mezi antisemitskými režimy, neváhal tak učinit, stejně jako se nikdy nezdráhal spolupracovat s

¹⁰ ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812- 2002)*. Madrid : Marcial Pons 2002, s. 313.

¹¹ LISBONA, José Antonio. *Retorno a Sefarad : la política de España hacia sus judíos en el siglo XX*. Barcelona : Riopiedras, 1993, s. 146.

¹² ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo...*, s. 319.

demokratickým Západem, či hledat pomoc a podporu v izolaci po 2. světové válce u nově vzniklého Izraele.

1.2 Španělsko za občanské války (1936-1939)

Francisco Franco se osobně během občanské války o Židech prakticky nezmiňuje.

G. A. Chillida během svého výzkumu narazil pouze na dva konkrétní případy, přičemž jeden z nich nepovažuje za dostatečně věrohodný, neboť mohl být zkresleně interpretován. Tedy jediná skutečně věrohodná doložená zmínka je z r. 1937, kdy Franco použil termín “požidovštěné zednářství”. Naopak proti této zmínce stojí několikrát opakované proslavy o náboženské svobodě, již se podle jeho slov těší jak Židé, tak muslimové Španělska.¹³

V tomto případě však Frankův osobní postoj neznamená, že by celkově fašistická propaganda byla vedena stejným směrem. Antisemitismus se ve Španělsku začal projevovat intervencí Německa a Itálie do konfliktu doposud vnitřního. Hitler neměl v plánu zařadit Španělsko mezi státy Osy, ani nastolit zde vládu národně-socialistickou, tak jako v Německu. Nechtěl však dopustit, aby Španělsko spadlo do náručí protivníka, Sovětského svazu. Ve spojení s Německem se také zvýšil počet německé propagandy ve státě.¹⁴ Místní fašisté tak rovněž začali spojovat Židy spolu se zednáři jako odpovědné za probíhající válku, jež se pro většinu stala symbolem boje dobra, ve jménu Boha, se zlem a destrukcí katolicismu.

Již v prvním čísle *Arriba España* z prvního srpna r. 1936 se píše: “Příteli! Jsi povinen pronásledovat judaismus, marxismus a separatismus...”¹⁵

Jak vidíme, autor použil slovo judaismus jako židovství, nikoliv Židů, výslovný apel vyzývající k fyzické likvidaci v této, ani pozdější době, nenajdeme. Židovství je zde ztotožňováno s nepřítelem katolicismu, usilujícím o jeho destrukci. Víme tedy, že protižidovská hesla se již v různých podobách začala objevovat jako nástroj propagandy.

¹³ ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812- 2002)*. 2. vyd. . Madrid : Marcial Pons, 2002, s. 352.

¹⁴ ROTHER, Bernd. *Franco y el holocausto*. Madrid : Marcial Pons Historia, 2005, s. 82.

¹⁵ Vlastní překlad ze španělského originálu. TUSELL, Javier; FERRER BENIMELI, José A.; *Universidad Nacional de Educación a Distancia. Los judíos en la historia de España : actas del curso celebrado en la UNED de Catalunya en mayo de 2002. Calatayud : Diputación Provincial de Zaragoza, 2003, s. 167-168.*

Franco velmi lpěl na podpoře katolické církve, jaké ovšem bylo stanovisko Vatikánu vůči jeho politice?

Tehdejší hlava církve (papež Pius XI.) k ní choval značně rezervovaný postoj. Zaprvé kvůli podpoře katolických Basků a zadruhé byl velmi znepokojen z podpory, kterou Španělsku poskytovalo nacistické Německo a Itálie.¹⁶ V roce 1937 papež demonstrativně vydává encykliku *Mit brennender Sorge*¹⁷, aby veřejně odsoudil nacistický režim. Ve Španělsku ovšem tato encyklika na naléhání Německa publikována nebyla.

Přes veškerou snahu prezentovat se před světem jako národ pokrokový, usilující o morální čistotu v rámci katolické víry a odmítající rasovou diskriminaci, jistý druh rasismu zde přeci jen nalézt můžeme. Nemohlo však jít o stejný druh biologické determinace jako v Německu, a to z důvodu křesťanského náboženství.

Rasismus španělské pravicové strany vycházel ze své specifické formy, kterou bychom mohli nazvat jako “misionářskou” či “katolickou”. Je jisté, že kontinentální Španělé se z drtivé většiny cítili nadřazení vůči indiánskému a černošskému obyvatelstvu žijícímu v přidružených koloniích, jistá nadřazenost “bílých” u nich byla samozřejmostí, nad kterou by se nikdo nepozastavoval. Přiznejme ovšem, že tento způsob myšlení nebyl v té době výjimkou, v čem ale spočíval rozdíl od rasové segregace německé ideologie, byl důvod tohoto vnímání nerovnosti. Pravicoví Španělé viděli svou nadřazenost nad ostatními rasami ve své spiritualitě, díky křesťanskému duchu a výchově. Rasa v jejich podání byla zaměnitelná s národem, označovala především historické a kulturní dědictví, důležitost barvy kůže či jiných fyziologických vlastností byla až druhotná. Podle nich více než tvar lebky ovlivňovalo superioritu člověka jeho způsob myšlení, jeho kultura a souhrn jeho morálních a náboženských hodnot.¹⁸

Zde je vidět obrovský rozdíl mezi oběma ideologiemi, nemůžeme popřít jistou formu rasismu a vyššího postavení ani jednomu z nich, druhá forma je však nepopíratelně umírněnější. K této formě determinismu není zapotřebí fyzické likvidace, dokonce ani žádné formy

¹⁶ LISBONA, José Antonio. *Retorno a Sefarad : la política de España hacia sus judíos en el siglo XX*. Barcelona : Riopiedras, 1993, s. 138-139

¹⁷ Česky „S palčivou starostí“.

¹⁸ PÉREZ, Joseph. *Los judíos en España*. Madrid : Marcial Pons, 2005, s. 297.

segregace. Naopak jejím cílem je “očistění pomocí kontaktu”, zcivilizování díky katolické víře a výchově, jež má být pojítkem mezi všemi rasami a národy bez rozdílu.

1.3 Antisemitismus a propaganda během 2. světové války (1939-1945)

Vítězstvím nacionalistů, nastolením Frankovy fašistické diktatury a později i vypuknutím 2. světové války se situace Židů sídlících na území Španělska citelně zhoršila. Protižidovská propaganda značně zesílila, pronásledování komunistů a odpůrců režimu a řada zákonů upravujících náboženský život v zemi rozhodně neznamenal léta svobody pro nikoho, kdo vybočoval z řad pravicových stoupenců diktatury. Je však nutno také přiznat, bez jakékoliv obhajoby Frankovy vlády, že po celou dobu, kdy v Německu, Itálii a jiných Říši okupovaných zemích byly vydávány protižidovské zákony a různá rasová omezení, ve Španělsku nikdy k ničemu takovému nedošlo.

V lednu roku 1939 Španělsko podepsalo dohodu s Německem, jejíž výsledkem bylo povolení volně šířit v zemi svou propagandu, a co víc, zakazovalo jakoukoliv kritiku nacistického režimu. Na naléhání Vatikánu se nakonec Franco rozhodl dohodu neratifikovat. Jako náhradu se však rozhodl podpořit několik kulturních institucí v šíření nacistické propagandy. Ty se spolu s podporou Serrano Súñera a německou ambasádou zhostili svého úkolu skutečně působivě. Propaganda šířená všemi možnými prostředky apelovala na nelítostný boj s komunismem a ujišťovala o podpoře církve německého režimu. Ambasáda dokonce držela pod kontrolou hned několik místních deníků, mezi nimiž například *ABC*, *Madrid*, *Informaciones* a *La Vanguardia*.¹⁹

Antisemitismus ve Španělsku byl nejednotný, byla zde strana katolicko-nacionální. Ta se nikdy neztotožnila s německou rasovou politikou, kterou shledávala jako nekompatibilní s křesťanským duchem. Její boj proti judaismu byl ovšem přítomen, ať už ve velebení Isabelly Kastilské a jejích činů pro dobro své země, či v apelování na sjednocení země pod jediným

¹⁹ ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812- 2002)*. 2. vyd. . Madrid : Marcial Pons, 2002, s. 381-384.

tolerovaným náboženstvím - katolickým křesťanstvím. Druhá strana, představovaná falangisty a odpůrci republiky, byla ostřejší. Mnohokrát sjednocovala termín komunismus a paradoxně i kapitalismus Západu s Židy a jejich snahou převzít vládu nad světem. Tento antisemitismus byl také v průběhu války silně ovlivněn německou propagandou a nezdráhal se použít i všech jeho rasistických atributů a ostrých výzev k “činnosti”.²⁰

Na poli vzdělávání převzala iniciativu strana nacionálních katolíků, jež si kladla za úkol probudit v žácích a studentech národní hrdost, ukázat jim velké dějiny jejich národa a postarat se o jejich správnou náboženskou výchovu. Vyzdvihoval se význam katolických panovníků a svatých, naproti tomu Židé byli odsouzeni jako nepřátelé Krista, zodpovědní nejen za jeho smrt, ale i za mnoho dalších utrpení země. O čem se však již ve školách nemluvílo, byly ostatní fašistické režimy. Výukové materiály byly plné narážek a apelů na osobní povinnost chránit svou zemi před nepřítelem, kterým byl logicky i ateismus a židovství. I když se vždy dodržovala křesťanská etika a její naděje na nápravu, antijudaismus byl ve školních knihách přítomen téměř v nezměněné podobě od středověku. Velice oblíbeným tématem se stala královna Isabela Kastilská. Zmínky o její svatosti, ctnostech, velebících její politické schopnosti a záchranu španělské společnosti vydáním dekretu o vypovězení Židů, byly přítomny v každé učebnici historie. Stala se spolu se svým manželem Ferdinandem Aragonským symbolem katolického státu a ideálních panovníků.

Děsivou kapitolou ilustrující stoletími zakonzervované stereotypy a předsudky o vyznavačích judaismu jsou například i zachované zmínky o rituálních vraždách tradované a přežívající v paměti lidu. Augustín Serrano de Haro v populární školní knížce “Já jsem Španěl” hovoří o příběhu svatého Dominguita de Val²¹, doprovázeném názornými ilustracemi, o rituální vraždě, která měla proběhnout ve 13. století v Zaragoze. Podle tradice zde Židé z nenávisti ke křesťanům ukřižovali a mučili sedmiletého chlapce, jehož ostatky byly pak po nalezení vystaveny v místní katedrále a chlapec byl prohlášen patronem dětských ministrantů.

Na nátlak španělské katolické církve byly 22. března r. 1940 zakázány židovské náboženské rituály (obřizka, svatby a pohřby), aby byly následně v říjnu téhož roku rozpuštěny všechny židovské instituce. Stalo se povinností pokřtít novorozence bez výjimky, jinak nemohli být

²⁰ ROZENBERG, Danielle. *La España contemporánea y la cuestión judía: retejiendo los hilos de la memoria y de la historia*. Madrid : Casa Sefarad-Israel, 2010, s. 275-279.

²¹ SERRANO DE HARO, Augustín. *Yo soy español. El Libro del Primer Grado de Historia*. Madrid, Escuela Española, 1943, s. 54-59. Viz příloha.

uvedeni do občanského rejstříku. Další novinkou se stal katechismus jako součást povinné výuky na veřejných školách.²²

1.4 Fašistický režim a jeho úloha v rámci světové politiky

Režim za celou svou dobu prošel celkem třemi vývojovými fázemi. První se nesla ve smyslu pseudofašistické totality od svého vzniku do roku 1945. Poté se tvář režimu změnila po pádu nacistického Německa a vítězství Spojenců, vzdala se svých nejviditelnějších znaků fašismu a zahalila se do hávu vlády fundamentalistického katolicismu. Od roku 1957 probíhala poslední třetí fáze vedená v rámci technokracie a hledání ekonomických výnosů, které by jí zajistili požadované mezinárodní uznání.

Tak jako Frankova diktatura měnila v průběhu let svou tvář, stejně tak měnila svá stanoviska v rámci komplikovaných vztahů s Izraelem. O tom svědčí už pouhý fakt, že Španělsko nebylo schopné s Izraelem uzavřít diplomatické vztahy téměř po čtyři desetiletí. Dlouhá a spleť cesta k uzavření diplomatických vztahů by se dala stručně shrnout do tří stádií. V prvním stádiu, jež trvalo od vzniku Izraele v roce 1948 do r.1950 Španělsko usilovalo o sblížení obou zemí, ovšem bylo hned několikrát odmítnuto ze strany Izraele. Druhým stádiem bylo období od roku 1950 do r. 1956, kdy se postoj Izraele postupně měnil, aby v posledních třech letech nakonec samo angažovalo o vytvoření diplomatických vazeb, výsledkem však bylo odmítnutí ze strany Španělska. Třetí, poslední a nejdelší stádium pak tvoří období od roku 1956 až do r. 1975, které se neslo v duchu nepřátelského postoje Frankova režimu vůči politice Izraele.²³

²² PÉREZ, Joseph. *Los judíos en España*. Madrid : Marcial Pons, 2005, s. 277-281.

²³ REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 23-26.

1.4.1 Nově vzniklý stát Izrael odmítá uznat Frankův režim

Po 2. světové válce bylo pro režim ve Španělsku životně důležité dokázat obhájit svou pozici před nedůvěřivým postojem vítězů a jeho spřátelených zemí. Bylo nutné zahrnout vše, co spojovalo Frankovu diktaturu s ostatními fašistickými režimy a přenést pozornost veřejnosti na fakta, jež mluvila ve prospěch jednání režimu během světového konfliktu. Vláda se všemožně snažila upozornit na své přispění k záchraně nemalého množství židovských uprchlíků, ať už přímo na území Španělska, či na sefardské Židy mimo něj.²⁴

Téměř ihned po vzniku Izraele se Franco ujal iniciativy ve snaze o sblížení obou zemí a oficiální uzavření diplomatických vztahů jako akt rozpoznání a uznání nově vzniklého židovského státu. Politicky izolovaný stát vyhledával jakoukoliv příležitost k navázání diplomatických vztahů, bez ohledu na okolnosti jeho vzniku, či jeho politické uspořádání a úzké vztahy se zneprátenými státy. Frankův režim se obecně snažil ujist'ovat, že odmítá a zavrhuje postoje dříve nacistického Německa a fakt, že mezi oběma režimy v minulosti probíhala nezanedbatelná spolupráce, nemá nic společného s jejími rasovými předsudky vůči Židům. Avšak odmítnutí ze strany Izraele s argumentem, že není možné z etických důvodů navázat vztahy s fašistickou diktaturou, jež v minulosti neskrývala svou podporu nacistického Německa jako největšího nepřitele všech Židů, a tudíž i Izraele, a následné hlasování proti zrušení diplomatického bojkotu uvaleného v roce 1946 na Španělsko, předznamenaly směr následujícím desetiletím, ve kterých se oba státy nebudou schopné, i přes nespočet pokusů, sejít v bodě, v němž by bylo oboustranně příznivé uzavřít plné diplomatické vztahy. Normalizace vztahů jako by uvízla ve zdánlivě nekonečné spirále, kdy přiblížení prvního znamenalo odstup druhého a vice versa.²⁵

Nově vzniklý Izrael dobře věděl, že se nachází v delikátní situaci, obklopen nepřáteli pod tlakem neustálé hrozby brzkého zániku. Snažil se proto zastávat politiku co nejliberálnější ve smyslu uzavírání diplomatických vztahů a příliš se nezabývat vnitřní politikou a záležitostmi dané země. Bylo pro něj životně důležité najít ve světě podporu a spojence. Mezi státy, s nimiž se Izrael ani nepokusil navázat diplomatické vztahy, tedy patřily z logických důvodů

²⁴ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812- 2002)*. 2. vyd. . Madrid : Marcial Pons, 2002, s. 343.

²⁵REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 21-59.

pouze Spolková republika Německo, arabské státy a Španělsko. Jenže odmítnutím snaha ze strany Španělska neskončila. Bylo učiněno několik dalších pokusů ve snaze poukázat na nemalé množství režimem zachráněných Židů a prezentovat jej jako svobodnou, náboženská práva respektující zemi, ovšem vždy marně. Izraelská strana ve svých veřejných prohlášeních nejčastěji uváděla jako důvod svého postoje bývalé spojení Španělska s největším nepřítelem Židů, nacistickým Německem. Také Abba Eban, izraelský politik a velvyslanec, v roce 1949 na shromáždění rady OSN hlasoval proti zrušení diplomatického bojkotu uvaleného na Španělsko s tímto argumentem. Zároveň se vždy v oficiálních prohlášeních apelovalo na to, že tento postoj nemá co dělat s vnitřní politikou státu či jejím uspořádáním.²⁶ Raanan Rein však ve své knize nabízí hned několik důvodů k odmítání jakéhokoliv sblížení s Frankovým režimem. Ačkoliv tyto argumenty nebyly oficiálně uváděny mezi hlavní příčiny odmítavého postoje Izraele vůči Španělsku, do jisté míry přispěly k již tak komplikovanému vztahu mezi oběma zeměmi. Mezi tyto důvody patří například tragické historické události r. 1492, zkušenosti s pronásledováním Židů španělskou inkvizicí a obecně staletými prodchnutá nevráživost vůči judaismu v této zemi, jež neposkytla právě nejlepší živnou půdu pro nadcházející proces sblížení. Tyto události však byly něčím tak vzdáleným a v té době obecně rozšířeným²⁷, že brát v úvahu historické okolnosti do takové šíře, nebyl by Izrael schopen uzavřít diplomatické vztahy téměř s žádnou zemí. Dalším důvodem, jenž bylo třeba brát v úvahu, byl samotný charakter Španělska jako fašistické diktatury. Přestože by zřejmě v případě pouze této překážky byly diplomatické vztahy mezi oběma státy uzavřeny, nově vzniklý stát se logicky musel obávat sebemenšího destabilizačního faktoru, jakým by kontroverzní přijetí a podpora nedemokratického státu s fašistickými rysy byla. Nejednotná vnitřní politika Izraele v té době balancovala mezi možnostmi budoucího vývoje a politického zaměření, a ačkoliv bylo hledání spojenců jeho prioritou, síla veřejného mínění měla rovněž svou nezanedbatelnou váhu. Rovněž z důvodu udržení již navázaných kontaktů a spojení bylo důležité brát ohled na dění na poli mezinárodních vztahů komplexně. Veřejně podpořit Frankův režim by znamenalo nepřátelský krok vůči Sovětskému svazu a to si v té době stát v nestabilní pozici zkrátka nemohl dovolit riskovat.²⁸

²⁶ Idem, s. 99-100.

²⁷ Např. samotné vypovězení Židů nebylo prvním takovýmto otevřeně nenávisným aktem na evropské půdě.

²⁸ REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 99-121.

1.4.2 Španělsko v mezinárodní izolaci

Dne 12. prosince r. 1946 se generální shromáždění OSN rozhodlo se třiceti čtyřmi kladnými hlasy vyloučit Španělsko ze svých řad. Jako důvod k tomuto kroku byl uveden vznik, charakter, struktura a jednání Frankova režimu. Dále toto usnesení nabádalo členské státy ke stažení všech svých diplomatických činitelů.²⁹ Proto se Španělsko, zoufale hledající spojení na všech dostupných frontách, ihned po vzniku samostatného židovského státu logicky snažilo o získání jeho podpory. K tomu bylo zapotřebí, aby Frankova vláda působila co nejvíce jako demokratická a svobodná země, jež hájí práva svých občanů a v níž nedochází k utiskování Židů.

Z obav z protifrankistické propagandy bylo tedy v letech 1949-1950 nutné oficiálně žádat španělského konzula v Jeruzalémě³⁰, který v případě udělení kladného posudku předal žádost španělské vládě, která pak mohla vydat oficiální povolení návštěvy a udělit příslušná víza. To vše samozřejmě po prověření novinářova příslušného politického a ideologického profilu. První takto zaznamenanou návštěvou byla již v roce 1950 návštěva Raoula Amiho, ředitele deníku *Aurora*. Výsledek byl pro novináře překvapivě pozitivní. Ami byl ve Španělsku velmi vřele přivítán a bez větších potíží shledal, že zde nepanuje nijak napjatá atmosféra a Židé zde žijí v nefalšované svobodě. Po této návštěvě Ami napsal 22 stránkový článek s názvem "Co jsem viděl a pochopil ve Španělsku".³¹ Reakce na tento článek na sebe nenechaly dlouho čekat. Například 2. února izraelský deník *Maariv* na něj reaguje slovy poměrně ostré kritiky zaměřené proti Šaretově vládě. Je požadováno uznání Frankova režimu a opírá se při tom o ostatní státy, jež se k tomuto aktu v blízké budoucnosti chystají, mezi nimi Velká Británie a Švédsko. Dalším předloženým argumentem byl fakt, že Izrael uznal Sovětský svaz, i když byl také diktaturou, deník se tedy ptá: "Je snad Frankův režim v Šaretových očích horší než režim Stalinův?"³² Ne všechny reakce však byly přijaty s takovýmto nadšením. O poznání skeptičtější vůči zprávě ze Španělska se 30. ledna ukázala reakce deníku *The Jerusalem Post*,

²⁹ Idem, s. 56.

³⁰ Tím byl v té době vévoda z Terranovy.

³¹ GONZÁLEZ GARCÍA, Isidro. *Relaciones España-Israel y el conflicto del Oriente Medio*. Madrid : Biblioteca Nueva, 2001, s. 101.

³² REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 103. Původně převzato z deníku *Maariv*, 21-I-1951.

jež pochybovala o věrohodnosti skutečnosti ukazované Amimu a reálné tváři režimu. K deníkům se stejně skeptickým názorem na situaci ve Španělsku patřil také deník *Haaretz* či *Davar*. Výše zmíněné organizované návštěvy a zprávy z nich však neustaly a otvíraly tak cestu mírnějším soudům a většímu počtu Izraelců se zájmem o dohodu mezi oběma státy. Největší zlom v postoji vůči Španělsku však přišel konkrétně spolu se změnou politiky Spojených států, jež v roce 1953 veřejně podpořily Frankův režim a události r. 1952, kdy v září Izrael podepsal dohodu o reparacích se Západním Německem.³³

1.4.3 Obrat v politice vůči Izraeli a dlouhodobé odmítání ze strany Španělska

Dne 26. prosince 1953 byla v Madridu podepsána dohoda, jež opravňovala Spojené státy rozmístit vojenské základny na území Španělska výměnou za ekonomickou pomoc a veřejnou podporu Frankova režimu, jež měla vyvést Španělsko z mezinárodní izolace. Tento akt znamenal pro Francisca Franka příležitost vymanit se z pozice potencionálního nepřítele a zároveň ještě více stabilizovat své postavení v čele státu. Rovněž však s nalezením silného západního spojence tento krok ještě více zkomplikoval již tak nelehké vztahy mezi ním a Izraelem.

Zdálo se, že Izrael pochopil závažnost situace a nutnost co nejrychleji jednat ve prospěch uzavření diplomatických vztahů, dokud byl ještě zájem ze strany Španělska. Již na počátku roku 1953 byl Abraham Darom pověřen vytvořením tajného memoranda, jež mělo sloužit jako klíčové vodítko na cestě k rozhodnutí o příštím jednání ze strany Izraele. Darom tedy shromáždil seznam pro a proti ohledně pokračování odmítavé politiky vůči Španělsku. Výsledkem bylo sedm důvodů pro držení se nezměněného postoje jako doposud a třináct důvodů pro změnu kurzu s ohledem na větší sblížení obou zemí. S ohledem na přistoupení k dohodě o reparacích se Západním Německem a stále více se přiklánějící politice k Západu šlo stranou mnoho z dřívějších argumentů a pomalu začala převládat vstřícnější atmosféra i z řad veřejnosti. Důležitý bod tvořily i ekonomické výhody, jež by z uzavření diplomatických vztahů se Španělskem plynuly. Jednalo se především o obchod s citrusovými plody, jež byl

³³ Idem, s. 103-106.

doposud díky složité mezinárodní situaci silně omezován.³⁴ K Daromově údivu se však ministr zahraničních věcí Moše Šaret po přečtení výsledků memoranda nechal slyšet, že ačkoliv je sblížení Izraele se Španělskem jen otázkou času, tento čas podle něj ještě nenastal. Nesouhlasil totiž s argumentem, že přistoupení k dohodě o reparacích se Západním Německem by nějak ovlivnilo jeho postoj ke Španělsku, jež podle něj narozdíl od případu Německa nepřestalo být tím samým režimem, který Izrael kritizoval.³⁵

Konkrétně tento krok a celková nerozhodnost znamenaly minutí posledního bodu, ve kterém snad ještě Franco stál o vztahy s Izraelem. Tyto vztahy, díky stále silnějším poutům k arabským státům a nyní i podpoře Spojených států, ztrácely rychle v jeho očích význam.

Rok 1955 se stal pro Španělsko v rámci mezinárodního postavení přelomovým. V červnu stát navštívil jordánský král Hussein a tato návštěva dala jasně najevo Frankovy preference na poli zahraniční politiky. To však znamenalo i mnohem větší míru opatrnosti při sebemenším kontaktu s Izraelem, jenž byl od této chvíle ostře sledován.

Ještě větší význam pro vývoj mezi oběma zeměmi však mělo přijetí Španělska do Organizace spojených národů 14. prosince 1955. Mezi 54 zeměmi, jež volily ve prospěch přijetí, byl i Izrael. Ten díky dynamicky se rozvíjející zahraniční politice Španělska a vazbám na arabské státy konečně pochopil, že váhavost může v tomto případě mít velmi negativní dopad na kýžené sblížení. Zároveň jeho postoj ovlivňovala dramaticky se vyvíjející situace ve francouzském Maroku zmítaném nacionalistickými tendencemi, kdy si Izrael uvědomoval nutnost dobrých vztahů se Španělskem v případě nutnosti rychlé záchranné akce marockého židovského obyvatelstva.³⁶ Bohužel již bylo pozdě. Frankův režim, jenž byl nyní dalek od situace, v níž se nacházel na konci čtyřicátých let, stál nyní pevně, podporován jak arabským světem, tak Západem a právoplatný člen OSN. Již nestál o dalšího spojence na Blízkém východě, naopak nechtěl stávající dobré vztahy riskovat pro tak malý užitek, jaký by tento vztah přinesl. Izrael propásl svou příležitost a nyní byl odsouzen poslouchat až do konce Frankova režimu, že ještě nenastal vhodný čas na uzavření diplomatických vztahů.³⁷

³⁴ REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 219-222.

³⁵ Idem, s. 219-226.

³⁶ REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 261-263.

³⁷ Idem, s. 261-269.

Situace mezi oběma státy se bohužel ještě vyostřila díky Arabsko-izraelským konfliktům. Od Šestidenní války Španělsko oficiálně zaujalo stanovisko ve prospěch palestinské strany a v roce 1971 podpořilo výzvu ke stažení izraelských hranic do podoby před r. 1967. Nesouhlas s činností Izraele vůči palestinskému obyvatelstvu se stala také hlavní záminkou k neuzavření diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi.

Naposledy se Frankův režim vyjádřil striktně proti izraelské politice v rámci událostí října roku 1975, kdy 17. dne tohoto měsíce volil ve prospěch rezoluce o sionismu. Velkou většinou přijatá Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3379 tehdy označila sionismus za jednu z forem rasismu a srovnala ho s politikou jihoafrického apartheidu.³⁸ I přes poměrně ostrou kritiku a odmítání jakýchkoliv vztahů s Izraelem, je nutno poznamenat, že se Španělsko ukázalo jako velký zastánce Židů během konfliktů proběhlých v arabských zemích. Poskytlo azyl mnoha židovským uprchlíkům z Egypta během Šestidenní války, mnoho marockých Židů bylo také zachráněno díky narychlo udělenému španělskému občanství během nepokojů ve francouzském Maroku. V roce 1972 několik desítek Židů opustilo Sýrii se španělskými pasy a pokusy o podobné záchranné akce byly provedeny i v Libyi a Iráku, zde však kvůli tlaku ze strany místní vlády neuspěly.³⁹

1.5 Křesťanství jako pilíř frankismu a jeho vztah k židovství

Katolická církev byla od samého počátku jedním z pilířů Frankova režimu, stala se symbolem vlasti, neoddělitelnou součástí identifikace každého dobrého Španěla, přítomna v každodenním životě, stejně jako ve všech významných momentech života občana. Hrála významnou roli ve vzdělání jako součást povinné výchovy. Být oddán své vlasti bylo stejně důležité jako být oddán svaté církvi a Bohu.

Jaké místo ale měla jiná víra v takto fungující společnosti? Překvapivě bylo omezení poměrně málo. Jistě, tisk, televize, školní učebnice, sváteční dny, to vše bylo veřejně

³⁸ REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 294-297.

³⁹ Idem, s. 297-308.

prezentováno velmi jednostranným způsobem pod taktovkou katolické církve. Zdálo se, jako by jiné náboženství ve Španělsku ani neexistovalo, co se ovšem praktikovalo soukromě, nebylo nijak potíráno. Již dva měsíce po skončení 2. světové války, přesněji 17. července 1945 byla vydána série zákonů ohledně lidských práv ustanovující katolickou víru státním náboženstvím s plnou podporou vlády a zároveň jediným náboženstvím oprávněným k veřejné prezentaci včetně podílení se na školní výchově. Osobní svoboda vyznání byla těmito zákony také výslovně povolena, ovšem pouze soukromně.⁴⁰ 14. prosince roku 1966 byl ratifikován zákon o náboženské toleranci, jenž ve svém článku 6 garantuje právo na ochranu osobního vyznání všem náboženským minoritám.⁴¹

*“Vyznání a praktikování katolického náboženství, jež je zároveň státním náboženstvím Španělska se těší oficiální ochraně. Stát převezme ochranu náboženské svobody, která má být zaručena účinným právním vedením, současně s ohledem na bezpečnost morálky a veřejného pořádku.”*⁴² Když ovšem 10. ledna 1967 v prvním čtení rada ministrů vyslechla tento zákon, většina z nich ho shledala příliš liberálním a byl odmítnut. Naštěstí sám Franco o dva týdny později zákon podpořil a nakonec byl schválen, aby mohl být vydán 25. února 1967. Šedesátá léta ve Španělsku obecně znamenaly období velkých změn. Společně s větší mírou tolerance ze strany státu i samotná katolická církev prošla reformou velkých rozměrů. Jedním z nejdůležitějších událostí v rámci celé historie křesťansko-židovských vztahů je bezpochyby 2. vatikánský koncil⁴³, v jehož rámci byla vydána deklarace *Nostra aetate*, vyjadřující se k

⁴⁰ AVNI, Haim. *España, Franco y los judíos*. Madrid Altalena, 1982, s. 200.

⁴¹ Idem, s. 201.

⁴² Vlastní překlad ze španělského originálu: <http://www.protestantes.net/Biblio/Consti.htm>.

⁴³ Po skončení 2. světové války, která masově odhalila krutost doposud nepoznanou a veřejnému provalení hrůz šoa, čekal pozorně celý svět na to, jaké stanovisko zaujme vzhledem k těmto tragickým událostem katolická církev. Dalším z důležitých hybných impulzů se stalo vystoupení francouzského Žida Julese Isaaca, jehož nacismus nemilosrdně připravil o celou jeho rodinu. Isaac veřejně obvinil církev, v jejíchž doktrínách o bohovraždě prý sídlil prapůvod antisemitismu. Přestože nacismus odporoval svým jádrem křesťanské etice, podle Isaaca jen navázal a dokázal dovést do krajnosti již existující křesťanský odpor k Židům vnímaným jako zrádcům. Tento akt nezůstal bez odezvy a v létě r. 1947 proběhla ve švýcarském Seelisbergu mezinárodní konference za účasti sedmdesáti účastníků, známá také jako setkání v Seelisbergu. Předmětem debat se stala křesťanská výuka na školách a její postoj vůči Židům, dále bylo také zkoumáno, do jaké míry je tato nauka zodpovědná za vyústění v nacistickou genocidu. Výsledkem onoho setkání se stal dokument 10 bodů ze Seelisbergu, jenž mimo jiné apeloval na upuštění představování Židů pouze jako zrádců, zodpovědných za smrt Ježíše Krista, a upuštění od využívání těchto slov za účelem šíření nenávisti vůči Židům, dále připomínal

poměru římskokatolické církve k nekřesťanským náboženstvím. Je tedy logické, že měla velký dopad i na situaci v tak silně katolické zemi, jakým je Španělsko.⁴⁴

„Církev, která zavrhuje veškeré pronásledování, ať jde o kohokoli, protože má na paměti společné dědictví se Židy a je vedena nikoli politickými pohnutkami, nýbrž náboženskou evangelijní láskou, želí nenávisti, pronásledování a projevů antisemitismu, jimiž se kdykoli a kdokoli obrátil proti Židům.“⁴⁵

Dokument nezůstal jen teoretickým odmítnutím všech forem nenávisti vůči Židům. Jasně stanovisko katolické církve si ve Španělsku vyžádalo řadu reforem, především v oblasti školství. Z učebních osnov muselo zmizet vše, co nelichotivým způsobem zobrazovalo Židy. Z učebnic byly vyškrtnuty věty a pasáže o židovské vině na smrti Ježíše Krista, jejich prokletí a zatracení. Je logické, že věroučná změna takových rozměrů vyvolala v tradicionalistickém Španělsku různé reakce. Výsledky 2. vatikánského koncilu zde byly přijaty rozpačitě. Někteří, zejména většina kněží, tento obrat v politice uvítali s nadšením, jiní, příznivci tradicionalismu, především opati a někteří z ministrů, již tak nadšení nebyli. Nehledě na osobní preference je však jisté, že spolu s tolerantní atmosférou, jež zde v šedesátých letech převládala, také díky rozvoji ekonomických a vojenských vztahů se Spojenými státy americkými, průmyslové expanzi a zejména díky obrovskému rozkvětu v oblasti turismu, se Španělsko stávalo otevřenější vůči světu potažmo i vůči Židům.⁴⁶ Dokladem tohoto faktu je i stavba první nové synagogy na území Španělska od r. 1492, která byla slavnostně otevřena v Madridu 16.

židovský původ Marie, Ježíše i prvních apoštolů a stálou platnost a hodnotu Starého zákona. Dokument ze Seelisbergu jistě měl svou váhu, na jeho základě například papež Jan XXIII. V roce 1959 vypustil z liturgie Velkého pátku zmínku o “proradných Židech” Dalším krokem vpřed byl v tomto ohledu rok 1960, kdy Isaac zaslal papeži soupis návrhů, která měla sloužit jako základ reformy katolického vyučování. Přes papežův souhlas a pověření kardinála *Bea* k přípravě dokumentu o judaismu, jenž by sloužil jako základ při nadcházejícím koncilu, se souhlasu ohledně plánovaných reforem neobešel bez obtíží a překážek. Poměrně komplikovaná cesta končí 28. října r. 1965, pod záštitou již papeže Pavla VI., kdy se 2 221 kladnými hlasy ve prospěch proti 88 negativními, byla konečně přijata *Nostra aetate*.

⁴⁴ ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo en España...*, s. 443-444.

⁴⁵ Citováno z *Nostra aetate*: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html.

⁴⁶ AVNI, Haim. *España, Franco y los judíos*. Madrid Altalena, 1982, s. 201.

prosince 1968. I přes stále nevyřešené vztahy s Izraelem je to poprvé, co zde téměř po pěti stoletích začala znovu naplno vzkvétat židovská obec.

2. Období změn v rámci demokratizace státu po Frankově smrti

Bezprostředně po smrti generála Franca 20. listopadu 1975 započal proces transformace Španělska. Tato transformace byla vedena v duchu demokratizace státu a jeho normalizace co se týče španělsko-židovských vztahů, jež spočívala na třech hlavních bodech, jimiž byly: laicizace státu, zrovnoprávnění judaismu a židovského obyvatelstva Španělska a konečné ustanovení diplomatických vztahů s Izraelem. Tento proces pozitivně ovlivnil nejen životy Židů žijících na území Pyrenejského poloostrova, ale znamenal také redefinování stávajících vztahů s Izraelem. Nadcházející změny ve státní politice byly viditelné již od jejich prvopočátků. Nově korunovaný král Juan Carlos I. se při svém prvním veřejném proslovu vyjádřil k nutnosti znormalizování mezinárodních vztahů se všemi existujícími státy bez výjimky. V roce 1977 tak například navázal diplomatické vztahy s Mexikem a Sovětským svazem. Jinak tomu ovšem bylo ve vztahu k Izraeli, kdy se ukázalo, že cesta k upravení vztahů mez oběma zeměmi bude mnohem delší, než by se mohlo na počátku zdát. Španělsko drželo v nečinnosti hned několik důvodů, jež se pokusím nastínit níže.⁴⁷

⁴⁷ ROZENBERG, Danielle. *La España contemporánea y la cuestión judía: retejiendo los hilos de la memoria y de la historia*. Madrid : Casa Sefarad-Israel, 2010, s. 303-321.

2.1 Proces laicizace španělského království

Jinak tomu bylo ovšem v případě vnitřní politiky a postoji vůči místním Židům. Již 27. února 1976 přivítal král delegaci *Sefardské světové delegace*, v květnu téhož roku se královna Sofia osobně účastnila šabatové bohoslužby v madridské synagoze a 20. prosince 1977 král přijal tehdejšího izraelského vrchního rabína *Ovadju Josefa* během jeho návštěvy španělského hlavního města. To vše bylo symbolicky chápáno jako příslib nové nábožensky i menšinově tolerantnější atmosféry ve státě.⁴⁸

Krokem, jehož výsledkem by již ovšem byla konkrétní ochrana práv a o něž se již občané mohli reálně opřít, se stala nová, referendem přijatá ústava dne 6. prosince r. 1978. Její důležitost spočívala především v konečném oddělení světské a církevní moci. Stát tedy potvrdil svoji neutrální pozici vůči jakémukoliv náboženskému přesvědčení, katolická víra byla tentokrát bez výjimky zrovnoprávněna s ostatními náboženstvími vyskytujícími se na území španělského království.⁴⁹ Zvláštní pozornost v našem případě zasluhuje ústavní článek číslo 16, jenž říká:

”1. Je zaručena svoboda ideologie, náboženství a kultu jednotlivců a komunit bez dalších omezení ve svých projevech, s ohledem na udržování veřejného pořádku chráněného zákonem.

2. Nikdo nesmí být nucen svědčit o své ideologii, náboženství nebo víře.

*3. Žádné náboženství nebude mít nadále statut státního náboženství. Orgány veřejné moci musí vzít v úvahu náboženské víry španělské společnosti a následně udržovat vhodné vztahy spolupráce s katolickou církví a dalšími vyznáními.”*⁵⁰

Nová ústava byla jistě největším mezníkem v postoji státu vůči menšinovým náboženstvím a byla chápána také jako odmítnutí dekretu o vyhnání Židů z roku 1492, ovšem nebyla posledním dokumentem vyjadřujícím se k otázce soužití všech právoplatných španělských

⁴⁸ Idem, s. 304-305.

⁴⁹ ROZENBERG, Danielle. *La España contemporánea y la cuestión judía: retejiendo los hilos de la memoria y de la historia*. Madrid : Casa Sefarad-Israel, 2010, s. 310-312.

⁵⁰ Vlastní překlad ze šp. originálu: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/constitucion.t1.html#a16.

občanů. 21. února r. 1990 byla podepsána série protokolů mezi státem a reprezentanty tří menšinových vyznání: katolického křesťanství, judaismu a protestantismu. Tyto protokoly měly blíže definovat uplatňování náboženské svobody ve Španělsku a zrovnoprávnovat všechna výše zmíněná náboženství. Pozornost byla soustředěna například na náboženské obřady včetně sňatků, jež byly právně uznány platnými před státem a rozvíjet možnosti náboženské výuky.⁵¹

Dalším historicky významným rokem se stal symbolický r. 1992 při příležitosti pětistého výročí od vydání nechvalně známého dekretu Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského. 10. listopadu 1992 byl představen nový zákon číslo 25, jenž se netýká pouze Židů, ale také muslimů a evangelíků jakožto zrovnoprávněných věřících s katolíky. Tyto zákony se zavazují k ochraně uměleckého a historického dědictví těchto náboženství jakožto i samotných jeho příslušníků, mají právo veřejně se projevovat, stavět volně bez předchozích povolení a mají také právo slavit své náboženské svátky.⁵² Takto například židovští studenti nemusí v sobotu navštěvovat školu, či být zkoušeni a jejich rodiče nesmí být nuceni pracovat v pátek podvečer. Aby ovšem svoboda kultu mohla být prohlášena úplnou, je zapotřebí víc, než jen povolit její existenci. Je také třeba právně zajistit, aby tato práva nebyla reálně nijak ohrožována, chránit ji a stíhat ty, jenž by ji svým jednáním chtěli omezovat či ji dokonce zcela upírat. Proto bych zde ráda zmínila i důležitou reformu trestního zákoníku, jež proběhla ve Španělsku v roce 1995. Zpočátku se mělo jednat pouze o úpravu, jejímž cílem bylo trestně postihovat obhajování a šíření rasistických ideologií. Nakonec ale se souhlasem všech parlamentních stran byl zákon rozšířen, aby definoval jako trestné: “odmítání, banalizování či obhajobu skutečností charakterizovaných jako genocida” a “ úmyslné obhajování či vytváření takových režimů, nebo institucí, jež podporují takové praktiky.”⁵³

Takovým způsobem se rasismus, antisemitismus a obhajoba genocidy staly poprvé v historii této země nezákonnými a Španělsko se tak stalo v pořadí třetí evropskou zemí, po Francii a Rumunsku, jež se výslovně zmiňuje o antisemitismu ve své legislativě. Kromě toho se také

⁵¹ FRANK, Ben. *Travel Guide to Jewish Europe*. Gretna, La. : Pelican Publishing, 2000, s. 201.

⁵² CASTRO, Américo. *España en su historia :cristianos, moros y judíos*. Barcelona : Crítica, 2001, s. 611-614.

⁵³ ROZENBERG, Danielle. *La España contemporánea y la cuestión judía: retejiendo los hilos de la memoria y de la historia*. Madrid : Casa Sefarad-Israel, 2010, s. 314-317.

připojila k Německu, Izraeli, Francii, Rakousku, Švýcarsku a Belgii jako stát trestně stíhající popírání holocaustu.⁵⁴

2.2 Přetrvávající překážky na cestě k vybudování diplomatických vztahů

Jak již bylo řečeno, i přestože se bezprostředně po Frankově smrti zdálo, že cesta ke konečnému urovnání vztahů mezi Izraelem a Španělskem konečně dosáhla svého konce, závislost Španělska na dobrých zahraničních vztazích s mnoha arabskými zeměmi a jejich radikální nesouhlas s uznáním židovského státu nepřestaly být aktuální překážkou k navázání vztahů mezi oběma zeměmi. Politika Izraele vůči okupovaným teritoriím z r. 1967 a otázka stále nevyřešeného konfliktu s palestinským obyvatelstvem zároveň tento proces nijak neusnadnila. Je však bezpochyby, že již první post-frankistická vláda jasně projevila zájem o navázání vztahů s Izraelem v čele s ministrem zahraničních věcí, José Mariou de Areilza, jenž se již od šedesátých let netajil se svým zájmem o sblížení obou zemí. Již během prosince r. 1975 byl Areilza povolán králem s cílem podniknout nezbytné kroky k normalizaci vztahů, ovšem nikoliv ihned a v úplném slova smyslu. Ministr přednesl návrh, aby byl nejdřív na území Španělska otevřen izraelský konzulát. Tento návrh byl ale zamítnut ze strany Izraele, jenž požadoval zavedení úplných diplomatických vztahů a zastával politiku ve smyslu „všechno, nebo nic”.⁵⁵ V červenci r. 1976 byl předseda vlády Arias Navarro nucen odstoupit a s ním také skončil ve funkci Areilza. Jako nový předseda vlády nastoupil Adolfo Suárez a Areilzu nahradil ve funkci ministra zahraničních věcí Marcelino Oreja. S personálními změnami nastaly také změny v politice státu, během nichž se již Suárez zdržel vyvíjení dalších aktivit ve prospěch zahájení diplomatických vztahů s Izraelem. Ne snad z osobního přesvědčení, ukázalo se dokonce, že sám plánoval vyslat José Mario Armera, novináře a svého důvěrníka, do Spojených států s cílem hovořit o krocích k vývoji diplomatických vztahů s generálním ředitelem ministerstva zahraničních věcí Šlomo Avinerim mezi oběma zeměmi. Na nátlak svých poradců byl ovšem návrh stáhnut. Hlavními důvody této váhavé a

⁵⁴ Idem, s. 319.

⁵⁵ REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 321.

opatrné politiky byl strach z reakce arabských zemí, jenž mohl znamenat bojkot dodávek ropy, přerušení diplomatických vztahů, či jejich podporu v ožehavých otázkách, jako například v té době udělení nezávislosti Kanárským ostrovům jako součásti Afriky, o čemž usilovala Organizace africké jednoty.⁵⁶ Další ranou, zasaženou už tak nesnadnému vyjednávání, byla izraelská invaze v Libanonu a takzvaná *Operace Litani* na jaře roku 1978. Ekonomické hrozby ze strany arabských států, neutuchající konflikty a nekompromisní politika Izraele tak zavedly sblížení obou zemí do mrtvého bodu.⁵⁷

Politika, vedená španělskou vládou v následujícím období, se nesla ve smyslu ujišťování neměnné pozice státu vůči otázce vztahů s Izraelem a upevňování vztahů stávajících s představiteli arabských zemí. Během své návštěvy Jordánska se dokonce ministr zahraničních věcí Marcelino Oreja nechal slyšet, že Madrid neuzavře diplomatické vztahy s Izraelem, dokud nevrátí okupovaná území od r. 1967 a nepřizná náležitá práva palestinskému obyvatelstvu.⁵⁸ Snad nejznámější mediální poprask však vyvolala oficiální návštěva Jásira Arafata v září r. 1979, jejíž skandální důkaz oběhl celý svět: fotografie, na níž se ozbrojený Arafat v uniformě objímá s předsedou vlády Suárezem. Silně pobouřené reakce z mnoha stran na sebe nenechaly dlouho čekat, ovšem jediná chatrná reakce na uklidnění situace byl Orejův projev před Valným shromážděním OSN, kde prohlásil, že Španělsko pevně stojí za izraelským právem existence a že zmíněná návštěva nemění nic na jeho uznání s dodatkem, že stejné právo by měly mít i ostatní národy žijící v tomto regionu.⁵⁹

Očekávanou změnu v postoji Španělska nepřinesla ani Egypťsko-izraelská mírová smlouva z r. 1979. K posunu vývoje v procesu sblížení obou zemí nakonec přispěla, až v roce 1981, rezignace Suáreze na post předsedy vlády, jenž byl nahrazen Leopoldem Calvo Sotalem a španělská politika pod jeho vedením začla být vedena značně progresivněji. Španělsko vstoupilo do NATO, zahájilo jednání s Izraelem a v létě r. 1982 se již situace zdála blízko

⁵⁶GONZÁLEZ GARCÍA, Isidro. *Relaciones España-Israel y el conflicto del Oriente Medio*. Madrid : Biblioteca Nueva, 2001, s. 267-268.

⁵⁷Vlastní překlad ze šp. originálu:
http://www.nodo50.org/ceprid/spip.php?article281&debut_articles_rubrique=105.

⁵⁸REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996, s. 323.

⁵⁹Vlastní překlad šp. internetového článku:
<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1979/09/15/013.html>.

úspěšnému konci. To však bylo nešťastně přerušeno První libanonskou válkou a Izrael tak spolu s Albánskem nadále tvořily jediné státy, s nimiž Španělsko stále ještě neuzavřelo diplomatické vztahy. Stranou oficiálních prohlášení, jež se vždy projevovala ve velmi prozíravém duchu, se rozvíjely kontakty neoficiální. V roce 1977 byla ku příkladu v Barceloně založena *Asociace pro rozvoj kulturních vztahů mezi Izraelem a Katalánskem*⁶⁰. Dva roky poté vznikla *Asociace přátelství Španělska a Izraele*⁶¹, která sdružovala všechny Španěly toužící po spolupráci a normalizaci vztahů obou zemí. Důležitým začátkem bylo ale rozhodnutí ministra zahraničních věcí Jicchaka Šamira spolu s Generálním ředitelem ministerstva zahraničních věcí Davidem Kimchem vyslat v létě r. 1980 do Madridu Šmuela Hadase jako neoficiálního velvyslance za účelem vytvoření příznivější atmosféry vůči izraelskému státu.⁶²

Pokud bychom se zaměřili na to, jak tento vývoj událostí vnímala španělská veřejnost, mohl by nám dobře ilustračně posloužit výzkum veřejného mínění provedený známým deníkem *El País* v roce 1983. Ten ukázal, že 38% dotázaných bylo pro zavedení diplomatických vztahů s Izraelem, 15% bylo proti a zbylých 47% nemělo na věc jasný názor, nebo se zdrželi odpovědi.⁶³ Tento průzkum jasně ukázal, že španělská veřejnost nestojí v cestě sblížení obou zemí, a s postupným vyjednáváním s představiteli arabských států, bylo jen otázkou času, kdy k onomu zavedení diplomatických vztahů dojde. K onomu zavedení nakonec paradoxně přispěl zájem Španělska o integraci do Evropského hospodářského společenství. Izrael si však kladl za podmínku, že než k tomu dojde, měly by se nejprve urovnat vztahy mezi oběma státy, navíc tento návrh podpořilo více států, jako například Holandsko, Belgie či Francie.⁶⁴ A tak 17. ledna 1986 v nizozemském Haagu Španělsko konečně uznalo stát Izrael a navázalo s ním úplné diplomatické vztahy. Reakcí ze strany Ligy arabských států bylo zrušení plánované

⁶⁰ Šp. La Asociación Catalana de Amigos de Israel

⁶¹ Šp. Asociación Solidaridad España-Israel. Pro více informací slouží oficiální internetové stránky Asociace. Pravidelně jsou zde uveřejňovány zprávy z izraelských i domácích deníků, zprávy o kulturních akcích, stipendiích atp.: <http://aseiweb.net/>.

⁶² REIN, Raanan. *Franco, Israel...*, s. 332.

⁶³ Celý průzkum veřejného mínění je ve šp. jazyce přístupný na: <http://www.ilustracionliberal.com/24/el-antijudaismo-basico-de-los-espanoles-amando-de-miguel.html>.

⁶⁴ MARÍN, José María, MOLINERO Carme, YSAS Pere. *Historia política de España : 1939-2000*. Madrid : Istmo, D.L. 2001, s. 305-309.

návštěvy Madridu a dočasné stáhnutí velvyslanců Iráku a Íránu, žádné další persekuce vůči Španělsku za jeho rozhodnutí nevyplynuly.

2.3 Španělsko si připomíná 500 let od vypovězení Židů ze země

Počátek devadesátých let minulého století se nesl ve výrazně pozitivní atmosféře naděje lepších zítřků a bližícího se míru. V říjnu 1991 se Madrid stal místem konání mírové konference za účasti mnoha představitelů arabských zemí, Izraele, ale také amerického prezidenta a prezidenta SSSR⁶⁵ a rok 1992 byl zasvěcen připomínce pětistého výročí objevení Ameriky, potažmo vydání dekretu vypovězujícího židovské obyvatelstvo ze španělského království.^{66m}Mírová konference, jež se netradičně konala na území Španělska, byla první předzvěstí touhy znovu obnovit pověst Pyrenejského poloostrova jako území soužití tří kultur v atmosféře míru a vzájemné tolerance. Ačkoliv toto setkání nakonec nedosáhlo kýžených dlouhodobých výsledků, otevřelo alespoň částečně cestu k dialogu a ukázalo možnost budoucího smíru všech zúčastněných stran.

Rok 1992 byl symbolicky významným rokem hned ze tří důvodů. Uběhlo přesně 500 let od objevení Ameriky, dobytí Granady, jež ukončilo reconquistu a vydání dekretu, jenž nařizoval vypovězení veškerého španělského židovského obyvatelstva. Bylo otázkou, jakým způsobem si Španělsko tuto citlivou záležitost a zároveň temné období minulosti připomene. Výsledek byl více než pozitivní. Překvapivě se tentokrát státní vláda nehodlala za každou cenu obhajovat, zatajovat hluboký šrám na své pověsti, ani skrývat svou vinu na této tragické události. Místo mlčení bylo zorganizováno nepřeborné množství zasedání odborníků, historiků, lingvistů, dále několik symposií, výstav, veřejných projevů, oficiálních návštěv, koncertů, projektů orientovaných na mládež, vzdělávacích programů pro veřejnost, letních škol atd. Škála aktivit byla opravdu pestrá. Snahou bylo zejména osvětlit příčiny, průběh i důsledky hromadného odchodu sefardské židovské komunity, přiblížit tyto události, týkající

⁶⁵Michail Sergejevič Gorbačov jako jediný vykonával funkci prezidenta SSSR od 15. března 1990 do 25. prosince 1991.

⁶⁶Vlastní překlad a zpracování z ang. originálu:
<http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/alonso.pdf>.

se historie Španělska, veřejnosti v nezkrásleném světle a vnést sefardské Židy do centra pozornosti jako součást obyvatelstva.⁶⁷ Základem tohoto cíle byla masová osvěta veřejnosti, židovské komunitě se tak dostalo do té doby nevídané pozornosti. Ta byla projevena jak v rámci kultury, tak jazyka, náboženství a historie. Různé kurzy a výstavy měly přiblížit veřejnosti židovské obyvatelstvo jako součást místní historie, poukázat a vyzdvihnout světlou stránku minulosti v mírumilovném a produktivním soužití. Sloganem pro toto období se ostatně stalo „Španělsko tří kultur“⁶⁸. Pořádány byly kurzy hebrejštiny, židovské kultury a pozornost byla věnována i historii sefardských Židů. Poprvé bylo apelováno na jejich španělské kořeny více než na židovskou národnost. Kromě velmi pozitivních dopadů na veřejnost měly akce konané v tomto roce svůj vliv i na odbornou veřejnost. Od tohoto roku prudce stoupl zájem o nové historické bádání ohledně španělsko-židovských dějin, bylo vydáno hned několik nových publikací, jež se staly základem i pro výuku dějin na školách a studium judaistiky, hebraistiky a židovských dějin začalo rychle získávat větší popularitu na akademické půdě.⁶⁹

Výročí pěti století od vypovězení Židů by nemohlo mít lepší výsledek. Rozhodnutím učinit tlustou čáru za nešťastnou minulostí se Španělsko vyrovnalo s tragickými událostmi a odmítnutím přehlížení minulosti otevřelo pomocí dialogu cestu ve prospěch slibnější budoucnosti. Po pěti stoletích byli nakonec Židé oficiálně vyzváni, aby se opět stali součástí španělského lidu, a tím bylo znovu dosaženo smíru.

2.4 Španělsko dnes

Přes všechny pozitivní kroky, jenž byly od smrti caudilla učiněny, včetně otevírání kulturních středisek, škol hebrejského jazyka, objektivního historického bádání o inkvizici a židovské menšině, přes uzavření diplomatických vztahů s Izraelem, zůstává mezi oběma

⁶⁷ Vlastní překlad a zpracování ze šp. Originálu: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=123098>.

⁶⁸ Ve šp. originále: „España de las tres culturas“.

⁶⁹ CARO BAROJA, Julio. *Los judíos en la España moderna y contemporánea*. 2. vyd. Madrid : Istmo, 1978, s. 481-485.

zeměmi neviditelná propast. Tato propast je vidět v neznalosti veřejnosti, apriorního odmítání židovské kultury, či dokonce nenávisti k Židům obecně. Osobně nevěřím, že by vinu nesla nenávistná povaha španělského obyvatelstva, vinu má v tomto případě nevzdělanost.

Pro tento názor hovoří i čísla. V současnosti žije ve Španělsku asi 40 000 Židů⁷⁰, což je jen velmi malé číslo v poměru k 45 000 000 všech obyvatel. Jen zlomek Španělů má tedy osobní zkušenost s lidmi praktikujícími judaismus, kteří žijí v jejich bezprostřední blízkosti. Z čeho tedy pramení paradoxní nenávist k nepřítomným Židům?

Média se zajímají pouze o konflikt na Blízkém východě a všechny ostatní zprávy cíleně přehlíží. Lidé nemají představu ani o základních zvycích Židů, nejsou schopni sami identifikovat, co to znamená být Židem. Od tohoto stavu je to jen kousek k převzetí mylných stereotypů, ke strachu z neznámého, k nenávisti z jiného. Jediným možným způsobem obrany proti této situaci je osvěta, jak kulturní, tak náboženská. Více hovořit o židovské menšině, ukázat ji ne tak ploše, ale z různých aspektů, představit ji znovu španělskému obyvatelstvu, zahrnout judaismus do osnov náboženské výchovy atd. Navíc celou problematiku komplikuje fakt, že španělská společnost se musí vyrovnat se situací, jež v její historii nemá obdoby. Antisemitismus se s postupem času měnil a prošel několika vývojovými fázemi. Specifikem stávající španělské situace je však propojení všech dřívějších forem antisemitismu, jež se dnes na tomto území nachází. První a nejstarší formou, v jejímž rámci se projevila nenávist vůči Židům, je *náboženský antijudaismus*⁷¹. Jak název sám napovídá, je primárně orientován na judaismus jako náboženství, potažmo na jeho vyznavače a příznivce. Mezi jeho tragické důsledky bychom mohli jmenovat nucené konverze, inkvizici i již mnohokrát zmiňované vypovězení Židů z mnoha evropských zemí. Přestože se jedná o velmi starou formu antisemitismu, jež byla v minulosti katolickou církví striktně odmítnuta, ve Španělsku v jisté míře přežívá dodnes, a to převážně v pověrách ortodoxních věřících. Druhou formou antisemitismu, s níž je možné se ve Španělsku setkat, je *rasový antisemitismus*.⁷² Přestože se

⁷⁰CARRETE PARRONDO, Carlos; MACÍAS KAPÓN, Uriel; Universidad de Castilla-La Mancha. *Los judíos en la España contemporánea : historia y visiones, 1898-1998*. Cuenca : Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2000, s. 273.

⁷¹Tato nesnášenlivost pramení mimo jiné z přesvědčení, že Židé jsou zodpovědní za smrt Ježíše Krista a jako takoví jsou nepřáteli všech křesťanů. Během století se vyvinulo mnoho pověr o zločinech vyznavačů judaismu vůči křesťanům, krvavých rituálech a vraždách, jež měly ve společnosti rozdmíchat ještě větší odpor k judaismu. Náboženský antijudaismus v mírně odlišné podobě se rozšířil i v rámci islámu.

⁷²Tato forma nenávisti vůči Židům má původ v prvotních, velmi rozšířených, ale nesprávně pochopených, teoriích o vývoji ras, které se začaly objevovat v období osvícenství. Rasový antisemitismus nahradil nenávist

zde tento typ rasové nenávisti v minulosti nevyskytoval (především zásluhou politiky Francisca Franca), rozšířil se zde poměrně nedávno s nástupem demokratického režimu. I když jen zřídka, doklady neonacismu zde můžeme najít.⁷³ Ať už se jedná o poškozování židovského majetku, fyzické útoky, či pořádání koncertů a veřejných akcí, jež otevřeně projevují nenávist k Židům. První dvě jmenované formy antisemitismu, navíc společně s novými rysy, pak tvoří poslední, tzv. *nový antisemitismus*.⁷⁴ Jelikož je sám těžce definovatelný, nedá se s jistotou říct, zda se jedná o dnes nejrozšířenější formu a ve kterém případě se skutečně jedná o antisemitismus. Jistý je však enormní výskyt protizidovských nálad a názorů ve Španělsku, jež nyní mohou působit vesměs neškodně, avšak potenciálně jsou vrcholně nebezpečné. Obzvláště v dobách krize, již momentálně Španělsko čelí, tyto tendence sílí a mohou přerůst z pouhé teorie do praxe, jak jsme byli svědky v Německu třicátých let minulého století.

Abychom však nebyli pouze kritičtí, musíme uznat, že pomyslné váhy vyvažuje mnoho faktů, které působí ve prospěch osvěty a zlepšení stávající situace. V poslední době zažívá literatura s židovskou tematikou na španělské půdě opět svou renesanci, zájem se zvyšuje rok od roku a počet vydaných titulů značně stoupá. Od roku 1940 do r. 2008 bylo vydáno 1592 titulů, jež se týkají dějin, kultury a náboženství Židů a pravidelně vychází sedm periodik zajímavých se především o studium sefardské kultury a hebrejského jazyka.⁷⁵ Neustále vznikají rovněž nové spolky podporující spolupráci mezi státy v různých oborech a každoročně také stoupá počet španělských návštěvníků Izraele.

k judaismu jako náboženství přesvědčením, že samotní Židé jsou, bez ohledu na náboženské vyznání, rasově odlišnou, nižší skupinou. Na rozdíl od tradičního antijudaismu se této podřazenosti nedá zbavit ani konverzí, ani žádným jiným způsobem. Pro svou vyhraněnost měl tento způsob antisemitismu katastrofické důsledky v ideologii nacismu. I přes události Druhé světové války zůstává nadále nejrozšířenější formou antisemitismu.

⁷³Pro více informací o neonacismu ve Španělsku slouží: http://observatorioantisemitismo.fcje.org/wp-content/uploads/wpcf7_uploads/2009/10/informe_observatorio_2010.pdf

⁷⁴V posledních letech se objevila teorie, jež tvrdí, že můžeme být svědky nové formy antisemitismu. Ta se točí kolem kritiky a démonizace Izraele, popírání jeho práva na existenci a potažmo útoků na jeho obyvatele jako na utiskovatele a manipulátory. Spolu s touto kritikou je spojeno i mnoho konspiračních teorií o vlivu celosvětového židovstva, jež se snaží ovládnout, či už dokonce ovládá bankovní sektor, masová média atd. Vedle této kritiky se často objevuje banalizování historických událostí, především Šoa. O tom, zda se skutečně jedná o novou samostatnou formu antisemitismu nebo jen o nové projevy staré nenávisti, se vedou spory.

⁷⁵Úplný seznam děl vydaných ve Španělsku s židovskou tematikou je volně přístupný ke zhlédnutí na: <http://www.casasefarad-israel.es/ES/Libros/Bibliografia-especializada-en-judaica-.aspx>.

3. Výzkum na poli mediální komunikace, případ Španělska

Termín *mediální komunikace* vyjadřuje proces, v jehož rámci se nabízejí *obsahy* (sdělení) určené prvotně ke krátkodobému užití (jako je např. zpravodajství), které mají aktuální charakter a jsou produkovány formálními *organizacemi* s vnitřní hierarchií, pravomocí a odpovědností, užívajícími vyspělé technologie sloužící k *multiplikaci* vyrobeného sdělení a jeho *distribuci* s pomocí rozmanitých zprostředkujících technik k masovému, disperznímu a anonymnímu *publiku*, a to: *veřejně*, tedy bez omezení přístupu, *jednosměrně*, tedy bez možnosti výměny role podavatele a příjemce, *nepřímo*, tedy s odloženou institucionalizovanou zpětnou vazbou, a to vše s určitou *periodicitou* produkce, která je nabízena *průběžně*.⁷⁶

Tato definice podává poměrně přesný obraz o fungování procesu mediální komunikace, avšak výsledný efekt této komunikace závisí na dvou proměnných. První z nich, vysílající stranu, jsme si již popsali. Tu druhou tvoří adresát, jemuž bude daná informace směřována a bez něhož by mediální komunikace zkrátka nebyla možná. Herbert Blumer ho poprvé pojmenoval termínem *masové publikum* a odlišil ho tím od již existujících typů jako např. dav, či veřejnost. Masové publikum je typické svou početností a zpravidla bývá velmi rozptýlené a nejednotné. Jeho příslušníky k sobě jinak nic neváže, mohou pocházet z naprosto odlišných poměrů, liší se i v pohlaví, věku, vzdělání atd. Toto publikum je na rozdíl od jiných publik neinteraktivní, anonymní, neorganizované a dá se říct, že i nečinné.⁷⁷

Tyto obecné definice pak samozřejmě platí i pro případ španělského fungování masových médií. Při jejich aplikaci na konkrétní příklad zobrazování Židů a Izraele ve španělských médiích však vyplyne hned několik důležitých skutečností, jež je třeba upřesnit. Nemělo by být opomenuto, že španělské masové publikum, i přes svou početnost a rozdílnost, tvoří poměrně jednotnou skupinu, co se týče socio-kulturních podmínek. Proto při výzkumu mediální komunikace musí být brán zřetel na kulturní pozadí dané země. Důležitou v tomto případě je periodicitu. Ta má, jak bude dále popsáno, velký dopad na vnímání důležitosti přenášené zprávy. Témata, jež se pravidelně opakují, jsou vnímána jako stěžejní. Navíc,

⁷⁶ KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1995, s. 17.

⁷⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha : Portál, 2002, s. 60-61.

pokud se opakuje i obsah a forma sdělení, publikum je více náchylné k přebírání tohoto modelu vnímání.⁷⁸ Jak ukáže průzkum veřejného mínění z r. 2007, tento fakt se pak týká především názorů veřejnosti ohledně zahraniční politiky vedené Izraelem a jeho úlohy v rámci blízkovýchodního konfliktu. Na závěr je třeba zmínit, že jednosměrný tok obsahů dává příležitost k tvrzení, že masová média mají dopad na veřejné mínění a k podpoře tohoto tvrzení poslouží i zmiňovaný příložený výzkum.

3.1 Úloha mediální komunikace, případ vnímání Izraele španělskými médii

Pokud bychom se zde chtěli pokusit o definování úlohy, jež mají masová média pro danou společnost, nejjednodušším a zároveň nejnvýstižnějším by bylo říct, že média se obecně zabývají produkcí a distribucí vědění. Vědění, jež nám média zpřístupňují, je nám zprostředkováváno pomocí informací, idejí, hodnot a obrazů a pomáhá spoluvytvářet naši představu o světě. A to ať máme, či nemáme k dispozici vlastní zkušenost s daným tématem. Tímto způsobem mají média moc vytvářet a ovlivňovat naši představu nejen o přítomnosti, nýbrž i o minulosti a budoucnosti. Dalo by se tedy říct, že média jsou schopná zprostředkovávat společenskou realitu a zároveň v sobě nést standardy, modely a normy dané společnosti.⁷⁹ Zvláště v dnešním modernizovaném a sekularizovaném světě mnohdy média zároveň přebírají roli náboženství jako nositele hodnot a norem společnosti. Jako takový mají média svůj dopad na širokou veřejnost, tím, že formují způsob vnímání reality na základě reality mediální, umělé. Do jaké míry jsou však média schopna ovlivňovat naše názory, postoje a chování a do jaké míry jsou sama ovlivňována socio-kulturními podněty? Odpověď na tuto otázku by mohl podat průzkum veřejného mínění. Právě tyto průzkumy empiricky slouží k ověření, do jaké míry mají média vliv na utváření osobního názoru i bez předešlé vlastní zkušenosti s danou problematikou.

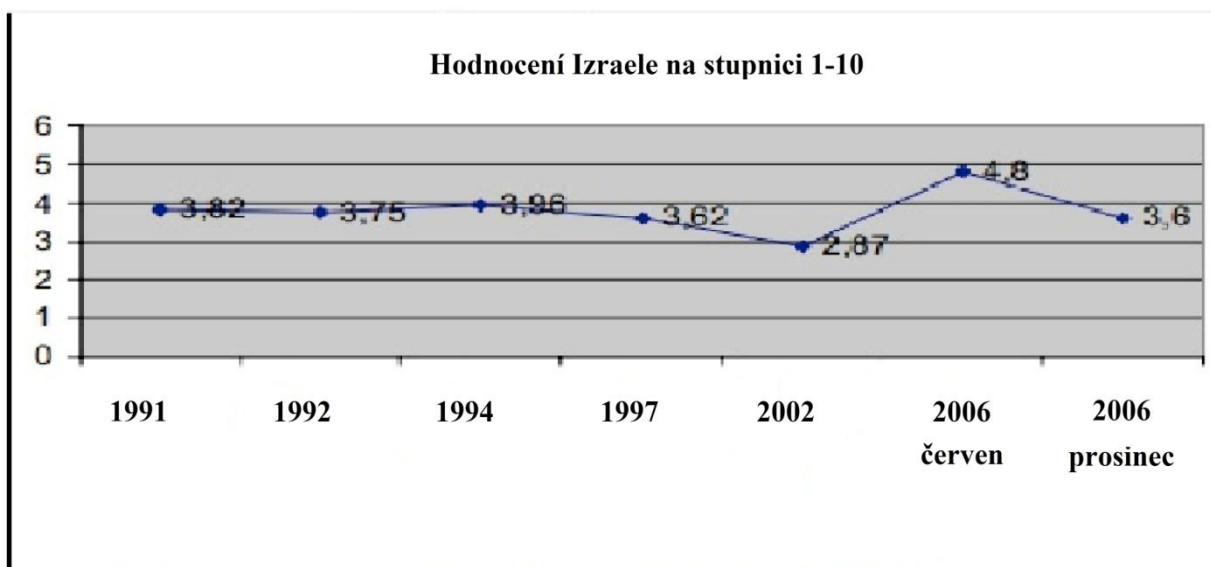
Jako doklad mediálního vlivu na veřejnost poslouží španělský průzkum veřejného mínění (r. 2007) ohledně zahraniční politiky. Ten ukázal, jak nepopulární je Izrael v očích jeho obyvatel. V prvním kole průzkumu měli dotazovaní ohodnotit stát a jeho zahraniční politiku

⁷⁸MCCOMBS, Maxwell. *Agenda setting : nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha, Portál 2009, s. 87.

⁷⁹MCQUAIL, Denis. *Úvod do...*, s. 87.

na stupnici od 1 do 10 bodů dle svého uvážení. Ze 22 zahrnutých států Izrael skončil na nelichotivém 20. místě, přičemž za ním skončili pouze Irán a Irák. Na prvním grafu je možné vidět, jak negativním způsobem toto hodnocení ovlivnila druhá intifáda (viz r.2000-2004). Další výraznější pokles byl zaznamenán v roce 2006 vlivem 2. libanonské války.⁸⁰

Graf č. 1

http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_España.pdf

Z výsledků průzkumu vyplývá, že preference veřejnosti byly ovlivněny působením masových médií. Její stanoviska se měnila v závislosti na četnosti zpráv ohledně blízkovýchodního konfliktu a zároveň podle vývoje stávající situace. Čím více negativní pozornosti bylo Izraeli v médiích věnováno, tím horší hodnocení v průzkumu dostalo. Ačkoliv téměř nikdo ze šp. občanů neměl možnost osobní zkušenosti s danou problematikou, díky zprostředkování informací pomocí masové komunikace, měli možnost se k tématu vyjádřit a zaujmout vlastní stanovisko.

⁸⁰ Vlastní překlad ze šp. originálu: http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_España.pdf.

3.1.1 Média jako zprostředkovatel kontaktu se společenskou realitou

Podoby, jakými média zprostředkovávají společenskou realitu je mnoho. Mohou doplňovat již stávající informace, hrát roli prostředníka a seznamovat nás s událostmi, jimž osobně nemůžeme přihlížet, či nám dokonce podat zcela fiktivní obraz skutečnosti, se kterým se však můžeme ztotožnit. Obecně se předpokládá, že osobní kontakt má při vytváření ideí či názoru větší váhu než zprostředkovaná realita, její role v tomto procesu však neztrácí svou účinnost. Pokud se tedy zaměříme na masová média jako na zprostředkovatele, můžeme je chápat například jako:

1) **Okno**, jenž zprostředkovává divákovi nezkreslený pohled na demonstrovanou událost. Stejně jako je okno čiré, a nemění nijak náš způsob vidění skutečnosti, tak i tímto způsobem podaná informace neprochází vlivem médií žádnou změnou.⁸¹ Tento způsob vidění produkce masových médií slouží spíše jako ideální typ, ke zkreslení reality totiž dochází téměř vždy a to jak úmyslně, tak bezděčně.

2) **Zrcadlo**, jež rovněž budí zdání odrazu reality, ta ovšem může být poněkud zkreslená, či dokonce úplně převrácená. Opět je důležité zmínit, že k těmto deformacím původního obrazu reality může docházet i bez úmyslu vysílajícího a mnohdy se také stává, že sdělení nabude přesně opačného vyznění, než jakého bylo na počátku zamýšleno v divákovi vyvolat.

Jako příklad tohoto typu zprostředkování slouží již dříve zmiňovaný fakt z r. 1936⁸². Tehdy se Franco úmyslně snažil o mediální diskreditaci Židů, včetně apelu k pronásledování, avšak skutečnost byla opačná, Židům byla zaručena všechna občanská práva a svobody. V tomto případě byl mediální obraz převráceným obrazem stávající skutečnosti.

3) **Filtr**, který záměrně či nezáměrně třídí a ukazuje pouze část reality. S tímto typem mediální produkce bývá spojen termín tzv. gatekeepera⁸³. Bývá rovněž nejčastějším typem mediální produkce, jelikož je nezbytně nutné brát v úvahu rozsah a komplexnost zpráv, na něž téměř nikdy není v médiích dostatek prostoru. Zjednodušováním a krácením informací se zároveň rozšiřuje pole publika schopného dané téma oslovit a zpracovat. Jelikož je tento typ produkce tak častý, zasahuje do naší problematiky v mnoha případech. Jeho dokladem může

⁸¹ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha : Portál, 2002, s. 89.

⁸² Viz s. 12.

⁸³ Gatekeeper: slovo ang. původu znamená v překladu dveřník. Bývá spojován s osobou, jež třídí zprávy a propouští na veřejnost pouze určitý vzorek nebo část informací. Nemusí mít nutně pejorativní konotaci, neboť současně přispívá k lepší orientaci diváka na poli aktuálního dění a věnuje pozornost především důležitým tématům.

být jednostranný pohled medií na stát Izrael obecně. Jiné, než zprávy o válečném dění na půdě tohoto státu by se ve šp. zpravodajství hledali jen těžko. Pokud by se i po důkladném hledání nějaká taková našla, rozhodně by nebyla na předních stranách deníků, a zřejmě jen v rámci tisku se specializovanou tematikou.

4) **Průvodce**, jenž ukazuje, jakým způsobem zprávu chápat, má tedy normativní charakter. Ačkoliv by v ideálním případě měla média sloužit pouze jako zprostředkovatel zpráv bez ovlivňování publika, je ve skutečnosti tento model nerealizovatelný. Pozitivním příkladem, kdy média normativně působila na veřejné mínění, byla změna zobrazování židovského obyvatelstva díky tlaku katolické církve po vydání *Nostra aetate*.

5) **Fórum**, sloužící k předložení a nastínění informací a idejí, na něž již sami můžeme reagovat dle vlastní vůle. V tomto smyslu je důležité uchovat si pluralitu na trhu mediální komunikace. Obecně platí, že čím větší škála pohledů a názorů, tím větší míra mediální svobody. S vývojem internetu mediální produkce rozšířila počet způsobů, jakými může být daná informace vnímána a zpracována. S ohledem na současný trend, kterým se mediální produkce ubírá, je možno očekávat zlepšení i v rámci zobrazování Izraele v příštích letech. K faktu přispívá zejména internetové zpravodajství, jež se mnohdy snaží vnést více objektivní a méně jednostranný pohled do již existujícího mediálního prostoru.⁸⁴

6) **Plátno**, tím se chce apelovat na nepravdivou stránku mediálního zprostředkování, kdy je realita nahrazena zcela jiným obrazem skutečných událostí. Tento způsob mediální produkce spolu s absencí jiného způsobu zprostředkování informací je typický zejména pro propagandu.⁸⁵

Všechny výše definované typy mediální produkce se navzájem prolínají, spolupracují spolu, či se vzájemně popírají, čímž tvoří, jak mediální zprávy, tak mediální scénu samotnou, ze které mediální publikum čerpá a dále zpracovává informace. Jedna tedy neexistuje bez druhé a obvykle máme možnost setkat se všemi výše zmíněnými druhy mediální produkce v rámci jedné společnosti⁸⁶.

⁸⁴ Např. viz: <http://www.noticiasdeisrael.net/>

⁸⁵ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha : Portál, 2002, s. 89.

⁸⁶ Neplatí pro diktátorské režimy, kde je mediální produkce ovládána jednostranně.

3.2 Základní aplikovatelné teorie produkce mediální kultury

Vzhledem k tématu mé práce a nedostatku prostoru se následující rozbor působení masových médií a jejího vlivu na veřejnost zaměří pouze na přístup socio–kulturální⁸⁷, jenž dle mého názoru nejlépe vystihuje podstatu daného tématu. V minulosti proběhlé výzkumy dokázaly, že naše každodenní zkušenost s masovou komunikací je nesmírně pestrá. Dokázat ji tedy pochopit komplexně by bylo vzhledem k její obšírnosti a rozmanitosti zcela nemožné. Daná problematika se vždy odvíjí od konkrétních podmínek, ovšem pro teoretický náčrt se pokusím uvést pouhý zkrácený výběr z existujících teorií na poli produkce mediální kultury doplněný o praktický příklad ze španělských médií. Tento výběr by měl zároveň pomoci k obecně lepšímu pochopení otázky vzniku, směřování a způsobu fungování mediální manipulace. První teorií, jež si bezpochyby zasluhuje naši pozornost, je tzv. **teorie nastolování agendy**.⁸⁸ Z výsledku jejího výzkumu vyplývá především, že tisk a média pouze nereflektují skutečnost, avšak filtrují ji a formují. Za druhé, média se koncentrují pouze na několik otázek a témat, což vede veřejnost k tomu, vnímat tyto problémy jako důležitější než problémy jiné. Další inovací v rámci tohoto bádání bylo zahrnutí relevance času jako důležitého faktoru ovlivňujícího výsledné působení masových médií.⁸⁹

„Občané se účastní neustávajícího procesu vzdělávání o věcech veřejných. Jejich reakce na otázku pokládanou při průzkumech veřejného mínění o nejdůležitějších tématech dne obvykle odráží obsah vyučovacích hodin médií z posledních čtyř až osmi týdnů.“⁹⁰

Ve zkratce by se tedy dalo říct, že média nemusí lidem přímo říkat, co si mají myslet, avšak může pomocí nastolování agendy ovlivnit to, na co mají aktuálně myslet. V případě zobrazování blízkovýchodního konfliktu dochází často k převádění pozornosti výhradně na militantní projevy Izraele. Jejich důsledkem je, že Izrael bývá asociován s představou

⁸⁷ Socio-kulturální přístup zkoumá vliv společenských faktorů na mediální produkci a její přijímání, jinými slovy se jedná výzkum funkce masových médií ve společnosti.

⁸⁸ Angl. Agenda-setting theory. Tato teorie vychází z výzkumu veřejného mínění a následné obsahové analýzy účinků konkrétních mediálních obsahů, který proběhl v roce 1968 ve Spojených státech v rámci předvolební kampaně ve městě Chapel Hill. Badatelé McCombs a Shaw se pokusili zhodnotit vztah mezi tím, co voliči v jednom společenství určili jako důležitá témata, a skutečným obsahem mediálních sdělení, které byly vysílány během kampaně. Nakonec došli k závěru, že hromadné sdělovací prostředky měly značný vliv na to, co voliči považovali za hlavní témata kampaně.

⁸⁹ MCCOMBS, Maxwell. *Agenda setting : nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha, Portál 2009, s. 29-31.

⁹⁰ Idem, s. 88.

nedemokratického státu a agresora. Toto vnímání následně ovlivňuje i veřejné mínění o Židech obecně, jak prokázal výzkum *Ligy proti fámám* (r. 2007). Zde 35% respondentů přiznalo, že jejich pohled na Židy obecně je ovlivněn politickým jednáním Izraele.⁹¹ Ačkoliv tedy masová média nemusí primárně otevřeně šířit antisemitské myšlenky, přispívá jejich činnost ke zhoršování španělského veřejného mínění. Rovněž periodicita, s níž se neustále vrací zprávy o bombových atentátech a obětích na životech slouží k dramatizaci celé situace. Naléhavost, s jakou se hovoří o blízkovýchodním konfliktu dává tomuto tématu možnost zůstat neobvykle dlouho jedním z předních témat mezinárodního dění. Zároveň způsob jeho prezentace vybízí masové publikum k vytváření značně vyhraněných názorů na celou problematiku.

Teorie zviditelňování či zdůrazňování témat⁹² má svůj původ v kognitivní psychologii. V oblasti výzkumu mediálních účinků se tento termín poprvé objevil v r. 1982, kdy s ním Iyengar, Peters a Kinder⁹³ rozšířili teorii o nastolování agendy. Zdůrazňování témat se vztahuje k zesílení vlivu médií tím, že publiku nabízí apriorní kontext, kdy je tento kontext posléze použit k interpretaci v rámci následné komunikace. Média v tomto případě slouží k poskytování norem a rámců. Pokud se tedy nastolování agendy vztahovalo především na důležitost problému, zdůrazňování témat nám říká, zda je něco dobré nebo špatné, prospěšné a účinné atd. Média informují publikum například o tom, jak má důvěryhodný člověk vypadat a jak se má chovat. Tento způsob ovlivňování je spojen především s volebními kampaněmi a rasovou politikou.⁹⁴ „Zprávy se neomezují pouze na úsudky o skutečnosti, ale kromě toho obsahují hodnoty, nebo preferenční prohlášení. To naopak umožňuje tvrzení, že v jádru zprávy existuje takový obraz národa a společnosti, jakým by měl být.“⁹⁵ Přiznání

⁹¹ Převzato z ang. originálu: http://www.adl.org/anti_semitism/European_Attitudes_Survey_May_2007.pdf

⁹² Ang. Priming theory. Tato teorie je odvozena z modelu asociativní lidské paměti, v níž je lidská paměť přirovnávána k síti. V této síti je poznatek či myšlenka uložena jako uzel, jenž je spojen s jinými poznatky pomocí sémantických cest. Tzv. zdůrazňování témat se pak vztahuje na aktivaci uzlu v této síti, která může sloužit jako filtr, interpretační rámec nebo předpoklad pro další zpracování informací, čímž ovlivňuje jeho finální podobu.

⁹³ Pro více informací slouží ang. článek o následcích sledování televizních zpráv na divácké publikum: <http://www.asc.upenn.edu/courses/comm334cgs/docs/Iyengar.pdf>.

⁹⁴ Pro podrobnější rozbor vztahu mezi rasovou politikou a touto teorií viz: <http://www.asc.upenn.edu/usr/ogandy/C53704read/Domke%20racial%20cues.pdf>.

⁹⁵ Přeloženo z anglického originálu GANS, Hebert. *Deciding What's News: a study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek, and Time*. New York, Pantheon 1979. s.39.

normativního charakteru médiím nemusí nutně ihned znamenat důvod k jejich diskreditaci. Tato normativnost totiž mnohdy slouží ke zprostředkování společenských kvalit a hodnot, tímto způsobem tedy masová média mohou zastávat nejen informativní, ale zároveň edukativní funkci. Problém nastává až v případě, že podoba zpráv někoho znevýhodní, či neprávem poškodí jeho pověst, jak se stalo v případě španělského mediálního obrazu Izraele. Důsledkem je pak reálně neopodstatněná nenávist ke všem Židům.

Teorie Rámcování⁹⁶ je dalším rozšířením teorie nastolování agendy, jež nám ukazuje, jak média obrací více či méně pozornost veřejnosti k vybraným tématům. Avšak tato teorie jde dál. Tvrdí, že v masových médiích dochází k více, než jen k selekci určitých témat. Způsob, jakým je zpráva podána a rámec, ve kterém jsou tyto zprávy uvedeny, je také volbou tvůrců médií. Týká se tedy způsobu, jakým média organizují a předloží události, potažmo způsobu, jakým publikum interpretuje to, co jim bylo poskytnuto. Tyto rámce jsou pak v tomto případě abstraktní pojmy, které slouží ke strukturálnímu uspořádání sociálních významů. Zjednodušeně řečeno mohou rámce ovlivňovat, jakým způsobem bude publikum vnímat předložené zprávy.⁹⁷ Míra vlivu ze strany médií na výslednou podobu a vyznění zprávy je v tomto případě již skutečně velká. Již jsme si uvedli, že rámcování slouží ke zjednodušení a zkrácení zprávy, jinak by nebylo možné zprostředkovávat dostatek informací v daném čase a rozsahu. Pokud ovšem svým působením zdeformuje původní obraz reality, může silně poškodit jak vnímání problematiky publikem, tak zkreslit pohled na ty, jež reprezentuje. K tomu došlo i v případě zobrazování Izraele a blízkovýchodního konfliktu. V roce 2006 v průběhu 2. libanonské války španělská tištěná média publikovala celkem 65 ilustrací k článkům vyjadřujícím se o průběhu konfliktu. Pouze šest z nich, tedy necelých 10% znázorňovalo i Izraelce jako válečné oběti.⁹⁸ Tento fakt jasně ukazuje na nerovnoměrné vnímání obou zúčastněných stran konfliktu. Rámcování v tomto případě přispělo k přílišnému

„The news does not limit itself to reality judgements, it also contents values, or preference statements. This in turn makes it possible to suggest that there is, underlying the news, a picture of nation and society as it ought to be.“

⁹⁶ Ang. Framing theory.

⁹⁷ Zpracováno dle:
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/99442ea63836874d8cc54a132363c58004f94245_Rámcován%C3%AD%20a%20nastolován%C3%AD%20agendy.pdf

⁹⁸ Vlastní překlad ze šp. originálu: http://www.realinstitutoelcano.org/analysis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_Espa%C3%ADa.pdf.

zjednodušení prezentace probíhajících událostí. Není v naší kompetenci zjistit, zda byl tento vývoj primárně zamýšlen. Jakmile byl však tento způsob zobrazování konfliktu rozšířen a přijat mediálním publikem, dal prostor nejen k rozněcování nenávisti vůči Izraeli, ale i k jeho otevřené kritice, do níž mnohdy pronikne mnohem víc než jen oprávněná konstruktivní kritika. Logicky ne každý vyjádřený nesouhlas s politikou Izraele je považován za projev antisemitismu, máme však právo zkoumat, do jaké míry je možno určité projevy považovat za kritiku a kdy už jde pouze o hanění obrazu celého národa.

Nešťastným důsledkem veřejného mediálního lynčování Izraele je pak přenesení této nevole ze zahraniční politiky státu na samotné její obyvatelstvo, potažmo na Židy obecně. Tendence zlepšujících se vztahů mezi křesťany a vyznavači judaismu citelně utrpěla právě událostmi na Blízkém východě. Tradiční antijudaismus, jenž byl razantně odmítnut křesťanskou církví, tak přesunul svůj zájem do snahy očerňovat pověst izraelského státu a vyvolávat pocit ohrožení z židovské manipulace ve společnosti.⁹⁹ Jediným možným způsobem boje proti tomuto jednání je pak informovat veřejnost o skutečném stavu věcí a přibližovat jí i jiné aspekty Izraele. Pokud Izrael nebude budít dojem výhradně militantní země, nebude mít mediální publikum tolik potíží s jeho přijetím.

Kultivační teorii¹⁰⁰ byl nazván přístup vyvinutý profesorem Georgem Gerbnerem¹⁰¹. Ve své nejzákladnější podobě naznačuje, že televize je zodpovědná za formování, neboli „kultivaci“ vnímání sociální reality. Pokud tedy vystavíme veřejnost masivnímu sledování televize, v průběhu času začne jemně formovat vnímání sociální reality jednotlivců a nakonec i celé naší kultury. Gerbner však zároveň tvrdí, že hromadné sdělovací prostředky pouze rozvíjí postoje a hodnoty, které jsou už v dané kultuře přítomny. Média dále udržují a propagují tyto hodnoty mezi členy kultury, čímž mezi nimi tvoří společnou vazbu. Dále také argumentoval, že televize má tímto způsobem tendenci pěstovat a podporovat střední proud tzv.

⁹⁹ RONCESVALLES, Benjamín. *El antisemitismo actual*. Madrid, 1967, s. 58-60.

¹⁰⁰ Ang. Cultivation theory. Začala jako výzkumný projekt v polovině šedesátých let minulého století, aby posoudila, zda a jakým způsobem může sledování televize ovlivnit představy diváků o realitě. Kultivační teoretici dospěli k názoru, že televize má dlouhodobé účinky, které jsou zpočátku malé, postupné a nepřímé, ale zároveň kumulativní a významné.

¹⁰¹ George Gerbner byl děkanem Annenberské školy komunikací na univerzitě v Pensylvánii.

„mainstreaming“.¹⁰² Tato teorie zajímavě ukazuje, jakým způsobem dochází ke spirálovitému prolínání hodnot společnosti do masových médií a zpět. Dokazuje tedy, že masová média mají svou váhu v rámci formování společnosti a ovlivňování její podoby, ovšem opírají se při tom o již stávající hodnoty a mnohdy tak pouze plní funkci stabilizační. Je tedy logické, že země jako Španělsko, jež si dlouhodobě udržuje úzké styky s arabskými státy, nebude riskovat znepřátelení a destabilizaci vztahů kvůli otevřené podpoře Izraele.

Poslední teorií, kterou bych zde chtěla zmínit je teorie tzv. **spirály mlčení**¹⁰³. Její jádro spočívá v přesvědčení, že lidé mají tendenci mlčet, pokud cítí, že jejich názory jsou v menšině. Výše uvedené je založeno na třech předpokladech: 1) lidé disponují jakýmsi šestým smyslem, jenž jim umožňuje odhadnout převažující veřejné mínění, a to i bez přístupu k průzkumům veřejného mínění 2) lidé mají strach z izolace a vědí, jaké chování zvýší pravděpodobnost, že se stanou sociálně izolovanými, a 3) lidé se zdráhají vyjadřovat své menšinové názory především ze strachu, že budou izolováni.¹⁰⁴

Výsledek bádání se dá jednoduše vyjádřit následovně: čím více je osoba přesvědčena, že její vlastní názor je podobný převažujícímu veřejnému mínění, tím více je ochotna otevřeně projevit svůj názor na veřejnosti. Jestliže se však veřejné mínění změní a člověk uzná, že onen názor méně koresponduje s názorem většinovým, bude se zdráhat vyjádřit tento názor veřejně. Respektive čím více bude jedinec pociťovat rozdílnost mezi veřejným míněním a osobním názorem, tím více poroste pravděpodobnost, že nevyjádří svůj názor veřejně.¹⁰⁵

Ta v tomto případě působí tak, že tvůrce ovlivní vyznění zprávy ve prospěch většinového názoru, někdy neúmyslně a jindy úmyslně. Ve druhém případě se totiž dá předpokládat, že pokud se autor zpráv bude držet většinových názorů, nebude jeho pracovní pozice ohrožena a stane se obecně populárnějším a prodávanějším. K ohrožení tendence udržování způsobu

¹⁰² Vlastní překlad a zpracování ang. originálu:
http://www.utwente.nl/cw/theorieenoverzicht/Theory%20Clusters/Mass%20Media/Cultivation_Theory.doc/.

¹⁰³ Ang. Spiral of silence. Tato teorie, týkající se politologického výzkumu a výzkumu masové komunikace, byla v roce 1974 navržena německou politoložkou Elisabeth Noelle-Neumannovou. Neumannová představila spirálu mlčení jako pokus pochopit alespoň zčásti, jak je tvořeno veřejné mínění. Svou tezi postavila na zkoumání příčin německé veřejné podpory chybných politických postojů, jež vedly k národní porážce, porážce a celkovému kolapsu země v letech 1930-1940.

¹⁰⁴ Vlastní překlad a zpracování ang. originálu:
http://www.utwente.nl/cw/theorieenoverzicht/Theory%20Clusters/Mass%20Media/Cultivation_Theory.doc/.

¹⁰⁵ Vlastní překlad a zpracování ang. originálu: NOELLE-NEUMANN, Elisabeth. *The Spiral of Silence : Public Opinion - Our Social Skin*. Chicago : Univ. of Chicago Pr., 1984, s. 17-18.

nahlížení pak dochází pouze v případě vnější intervence. K intervenci dochází buď tlakem části mediálního publika, nebo vyšší autority (hlava státu, církve atp.). Důvodem pak bývá kontroverzní vyznění (náboženské, rasové atd.) nebo snaha o cílené vyvolání této kontroverze novým pohledem na věc, či popřením evidentního (např. fenomén popírání holocaustu).

Média vědomě přehlíží zprávy o počtu raněných na straně Izraele a soustředí se na škody a újmy na zdraví výhradně na opačné straně. Následkem čehož je, že Izrael v médiích nepůsobí rovněž jako oběť válečného běsnění, bombových a teroristických útoků, ale pouze jako agresor. Hojně rozšířeným jevem s jasně antisemitským podtextem je pak srovnávání jednání Izraele s jednáním nacistického Německa¹⁰⁶. Celá problematika se pak stává těžce řešitelnou, protože na rozdíl od jiných forem otevřeného antisemitismu tato forma nemá dosud vypracovanou právní podporu.

3.3 Problematika mediálních účinků na veřejnost

Pokud chceme lépe pochopit fungování mediální komunikace a zjistit, zda díky ní dochází k ovlivňování veřejnosti, je nezbytné vnímat ji jako součást kultury, nikoliv jako autoritu kulturu tvořící a řídící. V našem případě je klíčovým faktem skutečnost, že předpojatost přichází už ze společnosti a pomocí médií se pouze znovu navrácí do neustálého koloběhu utvrzování. Soubor geograficky, historicky a sociálně daných faktorů, často i nevědomky, působí na zprostředkovatele zpráv, aby již předem určovala podobu zpráv a informací. Snaha o objektivnost, jež tvoří jádro intence novinářské práce, je řečí Maxe Webera pouhým ideálním typem, stejně jako neexistuje příjemce zprávy, jenž ji pouze zcela objektivně zpracuje.¹⁰⁷ Obecně se tedy široká vědecká obec shodla pouze na faktu, že tato problematika je příliš rozmanitá, než aby mohl být vyřčen zjednodušující obecný verdikt ohledně toho, do jaké míry, jakým způsobem a za jakých podmínek dochází k manipulaci s mediálním publikem.

¹⁰⁶ Viz příloha.

¹⁰⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha : Portál, 2002, s. 359-360.

V případě zobrazování Izraele je jednostranný mediální obraz ve Španělsku výsledkem součinnosti mnoha historických a socio-kulturních faktorů. Nelze říci, že by šlo jednoznačně o chybu pouze ze strany novinářů zcela překrucujících fakta či snad skryté nenávisti zakořeněné ve španělském obyvatelstvu. I přes jisté výjimky, jež se ostatně vyskytují na celém světě, je nutné hledět na tuto problematiku komplexněji a nebagatelizovat. Denis McQuail výstižně říká: „Podle nové teorie spočívá nejvýznamnější účinek médií v konstruování významů a systematickém nabízení těchto významů publiku. Publikum pak tyto významy na základě jisté dohody včleňuje (či nikoliv) do osobních významových struktur, často formovaných předchozími kolektivními identifikacemi.”¹⁰⁸ Z této definice vyplývá, že masová média nejsou ani všemocná, ani bezmocná a stejně jako publikum jsou ovlivněna mnoha faktory, především socio-kulturním prostředím, ve kterém se vyskytují. Mediální účinek zde tedy vzniká za předpokladu dvou hlavních skutečností. Zaprvé, že média pomocí rámcování obrazu reality konstruují mediální skutečnost o historii a sociálních jevech. Zadruhé publikum samo také konstruuje svůj vlastní obraz na základě nabízené mediální reality a svých postojů, hodnot a představ.¹⁰⁹

Vlivem historických událostí, jež byly také zčásti výše popsány, utrpěla židovská pověst ve Španělsku obrovskou měrou. Více než pět století bychom nenašli období, kdy by se židovská menšina těšila úctě, úplné toleranci a její obraz by nebyl politicky, nábožensky a veřejně haněn. To je, zdá se, příliš dlouhá doba na to, abychom mohli věřit, že se situace radikálně změní během několika málo let. Odezva minulosti se neúprosně táhne i médii, aby se čas od času naplno projevila ve své téměř nezměněné podobě. Boj s předsudky je těžký především proto, že předsudky se rychle a snadno šíří, ovšem o poznání pomaleji a hůře odstraňují. Předsudky ovšem mají svůj původ a také potřebují ke svému životu někoho, kdo je bude ochoten šířit, proto se zaměřuji na mediální komunikaci. Média totiž často využívají svého vlivu k šíření vlastních názorů, místo aby se drželi objektivitu. Dalším faktorem ovlivňujícím podobu mediálních zpráv je poptávka. Zprávy jsou produkovány nejen čistě pro informovanost veřejnosti, ale také odráží potřeby společnosti. Bývají zjednodušovány,

¹⁰⁸ Idem, s. 363.

¹⁰⁹ Idem, s. 363-364.

kráceny, nesou v sobě mnohdy skrytě zakódované hodnoty dané společností.¹¹⁰ Kdyby nebyla poptávka po moralizování a odsuzování, média by tak nečinila.

3.3.1 Druhy mediálního účinku

Mediální účinky je možné charakterizovat jako zamýšlené či nezamýšlené důsledky působení masových médií. Obecně rozlišujeme mezi účinky kognitivními, afektivními a konečně na dopady na jednání, kde kognitivní účinky jsou spojeny s procesem poznávání a následně s tvorbou názorů. Účinky označované jako afektivní se týkají ovlivnění postojů a pocitů.¹¹¹ V případě mediálního zobrazování Izraele platí, že účinky kognitivní mohou vyústit v účinky afektivní. Příkladem by mohla být projevená fyzická agrese, jež byla dlouhodobě vyvolávána médii v podobě zpočátku pouhých kognitivních účinků (např. v podobě averze vůči Izraeli, potažmo Židům).

Vzhledem k velkému množství projevů mediálních účinků existuje mnoho způsobů, jakými je možno třídit tyto účinky do jednotlivých skupin. J. Klapper ve své knize Účinky masových médií rozlišoval mezi třemi typy účinku: konverzí, menší změnou a posílením. Pod pojmem konverze pak Klapper vidí změnu názoru či víry na základě záměru iniciátora zprávy. Menší změna znamená změnu intenzity (zesílení i oslabení) určitého přesvědčení nebo chování. Třetí z termínů pak označuje utvzení v dosavadním názoru, víře nebo chování.¹¹² Ovšem pokud bychom chtěli být přesnější, museli bychom výše uvedené rozlišení ještě rozšířit, v této podobě je totiž stále ještě neúplné. Můžeme uvést příklady konverze záměrné a nezáměrné, menší změna může ve výsledku způsobit změnu větší a významnější, či alespoň přispět ke zcela jiné změně tím, že ji usnadní. Dokladem tohoto procesu může být např. zlepšení vztahů

¹¹⁰ MCCOMBS, Maxwell. *Agenda setting : nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha, Portál 2009. s. 132-133.

¹¹¹ KLAPPER, Joseph Thomas. *Efectos de las comunicaciones de masas : poder y limitaciones de los medios modernos de difusión*. Madrid Aguilar, 1974, s. 125-126.

¹¹² Vlastní překlad ze šp. originálu: KLAPPER, Joseph Thomas. *Efectos de las comunicaciones de masas : poder y limitaciones de los medios modernos de difusión*. Madrid Aguilar, 1974, s. 89-112.

Ve zkratce viz též: http://www.razonypalabra.org.mx/N/N75/monotematico_75/30_Rodriguez_M75.pdf.

mezi Izraelem a Španělskem po prvních oficiálních návštěvách Madridu izraelskými novináři.¹¹³ Ti po návratu do vlasti uveřejnili v tisku sérii zpráv o až překvapivě uspokojivé situaci, v níž se nachází španělské židovstvo. Tento mediálně přátelský akt nakonec zapůsobil velkou měrou na izraelskou veřejnost. Rovněž ze strany Španělska došlo ke zlepšení vnímání dosud přísně odtazižitého státu. Relativně malá změna ve způsobu mediální prezentace tak měla poměrně velký účinek. Stejně tak tzv. nulová změna, neboli posílení stávajícího stavu je sama o sobě změnou, i když s poněkud zavádějícím termínem. Musíme si uvědomit, že také zabránění změně, je způsob, jakým média formují naše myšlení a chování a patří tedy prokazatelně do problematiky mediálních účinků.¹¹⁴ Největším mediálním prohřeškem současnosti je v případě zobrazování Izraele právě ona nulová změna. Publikum má kvůli působení španělského zpravodajství tendenci utvrzovat své již stávající antipatie vůči židovskému obyvatelstvu.

Z uvedeného vyplývá, že pomocí selekce a rámcování jsou masová média schopna participovat na našem vnímání a vytváření názorů, případně zabránění změny již existujícího názoru. Je důležité uvědomit si i rizika těchto intencí. Při komplexnosti dané problematiky se může lehce stát, že výsledkem bude přesný opak od kýžené reakce publika. V mnoha případech jde jistě také o primárně nezamýšlený účinek na mediální publikum, jenž může vyvstat, jak díky nečekaným socio-kulturním podmínkám, tak díky vlastní interpretaci jedince či skupiny. Obecně je jen těžko definovatelné, za splnění jakých podmínek dochází k mediálním účinkům a ještě těžší by bylo předvídat jeho přesnou podobu. Tím však nechci naznačit, že by k mediálním účinkům docházelo vždy čistě nahodile, a že by zároveň tvůrci zpráv neměli žádný zájem na ovlivňování mediálního publika a nepokoušeli se často využít dané znalosti ve prospěch řízení vyznění informací. Na závěr je nutné říci, že je opodstatněné tvrdit, že masová média mají vliv na své adresáty. Co už však musíme nechat na výzkumu konkrétních případů je jeho aktuální podoba.

¹¹³ Viz s. 19.

¹¹⁴ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha : Portál, 2002, s. 366

3.4 Veřejné mínění, průzkum z roku 2007

Veřejné mínění není pouhým důsledkem mediální činnosti, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale je rovněž faktorem ovlivňujícím samotnou podobu zpráv, čímž uzavírá normativní koloběh produkce masových medií. Tvůrci mediálních zpráv jsou také ovlivňováni socio-kulturním prostředím, ze kterého pocházejí a ve kterém žijí. Toto působení se pak odráží ve způsobu, jakým na danou problematiku nahlíží.¹¹⁵ Blízkovýchodní konflikt se stává celosvětově terčem kritiky masových medií. Ani Španělsko netvoří v tomto výjimku a zprávy o bombových atentátech, raketových útocích a nových plánovaných operacích se již tradičně dostávají na přední stránky novin. Je jasné, že stále nevyřešená situace v této oblasti přitahuje naši pozornost, vleklý spor asi nenechá téměř nikoho bez názoru na to, na čí straně stojí "spravedlnost". Je také logické, že většina lidí dává kvůli svému silnému sociálnímu citění přednost tomu, kdo je v konfliktu ukazován jako ten slabší a utiskovaný. V našem případě tak drtivá většina médií zobrazuje Palestince. Známe již tradiční obraz především z televizních zpráv, kde jsou Izraelci ukazováni jako silně ozbrojení vojáci s nepoměrně lepší technikou a vojenským vybavením, kdy proti nim stojí Palestinci zobrazováni jako malé, neozbrojené a často raněné, či plačící děti. Tento typický obraz je nepopíratelně zkreslený, je však otázkou, kolik lidí si během sledování těchto výjevů uvědomí absurdnost onoho líčení situace. Troufám si říct, že téměř nikdo. Scéna je totiž tak silně emotivní, že každý soucitný člověk je v tu chvíli pouze v šoku, či myslí na způsob, jak znevýhodněným pomoci, než do jaké míry může být to, co na vlastní oči vidí zkresleno. Úkolem této práce jistě není upírat někomu právo na vlastní osobní názor, či snažit se o porušování práva na svobodu slova a projevu. Tím, na co hodlám dále upozornit, je rozdíl mezi kritikou, jež je bezpochyby nevyvratitelným právem každého jedince a antisemitismem, jenž se skrývá pod záminkou obyčejné kritiky politického jednání Izraele.

Výzkum španělského veřejného mínění, jehož výsledky byly zveřejněny v červenci roku 2007, bylo vyprovokováno především alarmujícími výsledky výzkumu *Ligy proti fámám*.¹¹⁶ Ta zkoumala antisemitské postoje v pěti evropských zemích současně. V rámci přejímání

¹¹⁵ KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1995, s. 147.

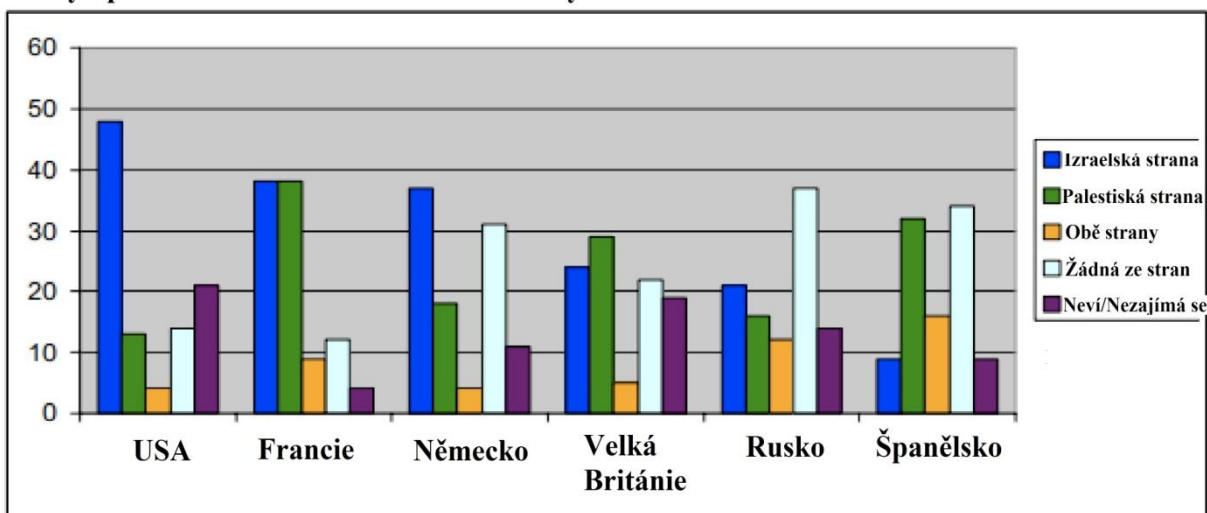
¹¹⁶ Ang. Anti-Defamation League.

antisemitských předsudků, dopadlo Španělsko nejhůře. Rovněž mělo výrazně vyšší počet respondentů sympatizujících s palestinskou stranou než ostatní země¹¹⁷

V rámci vyjádření svých preferencí ohledně blízkovýchodního konfliktu mělo španělské obyvatelstvo o poznání blíže k představitelům palestinské strany. Značný byl však i rozdíl ve srovnání s jinými evropskými zeměmi. Pouze 9% dotázaných se vyjádřilo ve prospěch Izraelců, kdežto ve Velké Británii tak učinilo 24%, v Německu 37% a ve Francii dokonce 38% dotázaných.¹¹⁸

Graf č. 2

Sympatie ohledně konfliktu na Blízkém východě

http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_España.pdf

Pokud bychom se podívali na to, jak v tomto průzkumu odpovídali dotazovaní na základě svého politického zaměření, tak nejvyšší hodnocení udělovali příznivci pravicové politiky a nejnižší voliči levicových stran. V rámci pravice pak nejvíc bodů udělovali voliči tzv. *Lidové*

¹¹⁷ Kompletní výsledky v ang. originále:

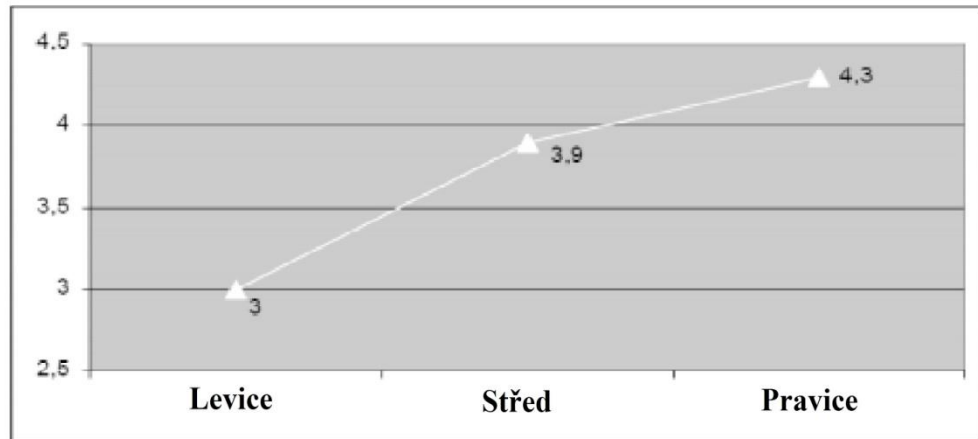
http://www.adl.org/anti_semitism/European_Attitudes_Survey_May_2007.pdf.

¹¹⁸ Vlastní překlad ze šp. originálu: http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_España.pdf.

strany *Španělska*¹¹⁹, v průměru 4. Nejvýraznější z levicových stran, tzv. *Španělská socialistická dělnická strana*¹²⁰, pak udělovala v průměru 3,3 bodů.¹²¹

Graf č.3

Hodnocení Izraele podle politického zaměření dotazovaných na stupnici 1-10

http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_España.pdf

Výsledky průzkumu veřejného mínění jasně ukázaly, do jaké míry je Izrael v současné španělské společnosti vnímán negativně. S tím, co bylo nastíněno v minulých kapitolách, se nyní pokusím shrnout faktory, jež přispívají právě k tomuto negativnímu obrazu Židů a židovského státu speciálně na území Španělska.

¹¹⁹ Šp. Partido Popular, vítězná strana minulých voleb (r. 2011).

¹²⁰ Šp. Partido Socialista Obrero Español.

¹²¹ Vlastní překlad ze šp. originálu: http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_España.pdf.

- 1) Izraelská politika a konflikt na Blízkém východě je v poslední době bezpochyby tématem číslo jedna, pokud jde o informovanost veřejnosti. Spojení s válečnými střety logicky negativně ovlivňuje vnímání židovského obyvatelstva a přispívá k přenášení těchto názorů na Židy obecně, tedy i ty, jež nesídlí na území Izraele a nemají s jeho politikou nic společného.
- 2) Dlouhodobá nepřítomnost Židů na Pyrenejském poloostrově vyústila v situaci, v níž obecně panuje jen malá informovanost veřejnosti o tom, jakým způsobem židovská menšina žije, myslí a jedná.
- 3) Dalším faktorem, jenž nemůžeme opomenout je stále přežívající tradiční antijudaismus, který je udržován především vlivem výchovy a občas i konzervativními představiteli katolické církve.
- 4) Velkou měrou přispívají k averzi vůči židovské menšině i konspirační teorie o jejich snaze kontrolovat veřejný sektor a odpovědnosti za některé z problémů současnosti, jako např. hospodářské krize. Tyto tendence sílí především v době nestability politické či ekonomické.
- 5) Specifikem španělského prostředí je i velká míra vlivu arabských států. Jejich organizace se mnohdy snaží o diskreditaci Izraele prostřednictvím pořádaných kulturních informačních programů či vzdělávacích kurzů o situaci na Blízkém východě atp.

Přestože Španělsko v podobných průzkumech končí na posledních příčkách, v posledních letech bylo učiněno mnoho kroků ke zlepšení této situace. Normalizace pohledu španělských občanů na Izrael a židovské obyvatelstvo, je proces pomalý, ale již nyní viditelný. K tomuto faktu opět přispívá řada faktorů, jež toto vyhraněné vnímání zmírňují.

- 1) Již stabilní židovská obec trvale sídlící na území Španělska napomáhá k normalizaci vztahů. Tato obec je sice početně malá, avšak pravidelně o sobě dává vědět a podporuje vznik mnoha organizací s cílem přiblížit život vyznavačů judaismu španělské veřejnosti.¹²²
- 2) Dějinný vývoj posledních desetiletí je nakloněn ekumenickému dialogu, snižování napětí a sblížování všech tří monoteistických náboženství. Přes všechny fundamentalistické

¹²² V roce 2007 vzniká organizace Casa Sefarad-Israel s cílem přiblížit stát Izrael španělské veřejnosti z jiného než mediálního úhlu pohledu. Rovněž pořádá mnoho kulturních a vzdělávacích akcí pro veřejnost včetně výstav, koncertů a přednášek.

tendence je oficiální stanovisko církve jasné, dokladem tohoto tvrzení je i výsledek 2. vatikánského koncilu a vydání *Nostra aetate*.

3) S rychlým technologickým vývojem a vznikem internetu byla ovlivněna i samotná mediální komunikace. Internet představuje obrovský zdroj informací a poskytuje nám tak svým rozsahem větší počet možností, jak se dívat na danou problematiku.

4) Specifikem španělského prostředí je navíc zvyšující se zájem o sefardskou kulturu, jazyk a historii.¹²³ Každoročně také stoupá počet vydané literatury s židovskou tematikou, a to především díky zájmu o nové, objektivní pohledy na události španělské historie. V centru badatelského zájmu pak stojí zejména instituce inkvizice a jednání katolických králů 15. století.

Průzkumy veřejného mínění jsou důležité nejen díky obsahu, který nám předávají. Snad ještě důležitější je fakt, že nás informují o proměnlivosti názorů společnosti. Na tyto názory působí nejen činnost masových médií a socio-kulturní prostředí, ale v tomto případě i dění na politické scéně. Jak předešlý průzkum ukázal, změna k lepšímu může být způsobena i jako následek politické stabilizace.¹²⁴ Dá se tedy předpokládat, že s vyřešením konfliktu na Blízkém východě dojde i ke snížení špatného vnímání Izraele španělskou veřejností.

¹²³ Převážně od roku 1992, důvody popsány ve druhé kapitole.

¹²⁴ Viz graf. 1. K citelnému zhoršení vnímání Izraele dochází vždy ve spojení s komplikací v rámci blízkovýchodního konfliktu.

Závěr

Závěrem by bylo třeba vyzdvihnout, že přes všechny negativní hodnocení, jež ukázaly alarmující výsledky veřejného mínění, podniká španělská společnost nemalé úsilí, aby byla stávající situace překonána. Nemůžeme však očekávat, že se způsob myšlení silně zakořeněný ve staleté tradici náhle změní. Bylo řečeno, že Frankův režim (jakkoliv tolerantní k židovskému obyvatelstvu) udržoval již tradiční způsob, v němž prezentoval zemi jako čistě katolickou. Španělsko za jeho vlády nevěnovalo téměř žádnou mediální pozornost Židům, a pokud ano, pak ve spojení s Izraelem a jeho otevřenou kritikou. Tato tendence se měnila po Frankově smrti, avšak v některých aspektech (především ve způsobu zobrazování Izraele) zůstala beze změny¹²⁵. Od uzavření diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi se situace začala zlepšovat, avšak vlivem událostí na Blízkém východě se opět zkomplikovala. V této fázi se ostatně nachází dodnes. Díky výsledkům veřejného mínění bylo zjištěno, že podoba, jakou Izrael v médiích zaujímá, se přímo odvíjí od aktuálního dění ve válečném konfliktu. Především vlivem internetu a jeho vyvažování negativního pohledu na Izrael, dochází pomalu k normalizaci. Zbývá tedy jen doufat, že tato snaha v příštích letech neochabne.

Cílem této práce bylo zhodnotit stávající situaci židovské menšiny ve Španělsku, nastínit, jakým způsobem masová média zobrazují Izrael a Židy obecně a zároveň odhalit, jakým způsobem je vnímá španělská veřejnost. Vzhledem ke komplexnosti dané problematiky jsem zvolila postup, v němž jsem nastínila historický vývoj na Pyrenejském poloostrově a zdůraznila alespoň nejdůležitější události, jež vedli až ke stávající situaci. Bez uvedeného kontextu by totiž výsledná část zaměřená na současný stav věcí měla jen malý smysl. Přes dostatek materiálu zkoumajícího veřejné mínění a míru antisemitismu v zemi, jsem se setkala jen s velmi malým počtem kriticky hodnotící literatury. Právě z tohoto důvodu jsem si vybrala toto téma. Dle mého názoru totiž nestačí aktuální stav zmapovat a popsat, je rovněž důležité pochopit, jakým způsobem k němu došlo. K tomu nám posloužila především teorie mediálního výzkumu a část, jež se zabývala účinností mediálního působení na masové publikum. Počátečním cílem mé práce bylo zdůvodnit přesvědčení, že masová média mají vliv na španělské veřejné mínění ohledně Židů a Izraele, a že jsou rovněž zodpovědná za jejich negativní obraz v zemi. Toto přesvědčení se mi v průběhu práce na tomto tématu potvrdilo, ovšem byla jsem nucena rozšířit tuto odpovědnost mezi více součinných faktorů.

¹²⁵ Především vlivem politických okolností.

Přestože média hrají velkou roli v utváření veřejného mínění, socio-kulturní podmínky (historie, víra, politická situace) zůstávají rovněž nezanedbatelným faktorem tohoto procesu. Závěrem je potřeba říct, že s ohledem na vše, co bylo uvedeno výše a navzdory komplexnosti dané problematiky, se stále domnívám, že masová média mají nadále moc pozitivně změnit pohled španělské veřejnosti na Izrael. Tím by současně přispěla k lepšímu vnímání Židů obecně a snížila by míru antisemitismu v zemi. Bohužel zůstává otázkou (jež není v mých silách zodpovědět) zda k tomu v budoucnu dojde.

Použitá literatura

ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo. *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812-2002)*. 2. vyd. . Madrid : Marcial Pons, 2002. 543 s. Gonzalo Álvarez Chillida; ;21 cm. ISBN 849537949X.

AVNI, Haim. *España, Franco y los judíos*. Madrid : Altalena, 1982. 265 s. Haim Avni; ; 22 cm. ISBN 84-7475-144-6.

CARO BAROJA, Julio. *Los judíos en la España moderna y contemporánea*. 2. vyd. Madrid : Istmo, 1978. 525 s. Julio Caro Baroja; ; 24 cm. ISBN 84-7090-090-0; 84-7090-089-7.

CARRETE PARRONDO, Carlos; MACÍAS KAPÓN, Uriel; Universidad de Castilla-La Mancha. *Los judíos en la España contemporánea : historia y visiones, 1898-1998*. Cuenca : Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2000. 336 s. ; VII Curso de cultura hipanojudía y sefardí de la Universidad de Castilla-La Mancha ; Carlos Carrete ... [et al.] ; coordinadores, Uriel Macías, Yolanda Moreno Koch, Ricardo Izquierdo Benito.; ;22 cm. ISBN 8484270440.

CASTRO, Américo. *España en su historia : cristianos, moros y judíos*. Barcelona : Crítica, 2001. 675 s. Américo Castro; ;23 cm. ISBN 8484321533.

FRANK, Ben G. *Travel Guide to Jewish Europe*. Gretna, La. : Pelican Publishing, 2000, 752 s. Ben G. Frank; ;21 cm. ISBN 1565547764

GONZÁLEZ GARCÍA, Isidro. *Relaciones España-Israel y el conflicto del Oriente Medio*. Madrid : Biblioteca Nueva, 2001. 300 s. Isidro González García; ;24 cm. ISBN 8470308467.

KLAPPER, Joseph Thomas. *Efectos de las comunicaciones de masas : poder y limitaciones de los medios modernos de difusión*. Madrid Aguilar, 1974. 266 s. Joseph Thomas Klapper; ;22cm. ISBN 84-03-18198-1

KUNCZIK, Michael. *Základy masové komunikace*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1995. 307 s. Michael Kunczik; ;21 cm. ISBN 80-7184-134-X.

LISBONA, José Antonio. *Retorno a Sefarad : la política de España hacia sus judíos en el siglo XX*. Barcelona : Riopiedras, 1993. 396 s. José Antonio Lisbona; ;22 cm. ISBN 84-7213-121-1.

MARÍN, José María; MOLINERO Carme; YSAS Pere. *Historia política de España : 1939-2000*. Madrid : Istmo, D.L. 2001. 511 s. José María Marín, Carme Molinero, Pere Ysàs; ;18 cm. ISBN 8470903195.

MARQUINA BARRIO, Antonio; OSPINA SÁNCHEZ, Gloria I. *España y los judíos en el siglo XX :la acción exterior*. Madrid : Espasa-Calpe, 1987. 343 s. Antonio Marquina, Gloria Inés Ospina; ;23 cm; Índice. ISBN 84-239-6533-3.

MCCOMBS,Maxwell. *Agenda setting : nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha : Portál, 2009. 251 s. Maxwell McCombs; ;21 cm. ISBN 978-80-7367-591-2.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha : Portál, 2002. 447 s. Denis McQuail; ;23 cm. ISBN 80-7178-714-0.

NOELLE-NEUMANN, Elisabeth. *The Spiral of Silence : Public Opinion - Our Social Skin*. Chicago : Univ. of Chicago Pr., 1984. 200 s. Elisabeth Noelle Neumann; ;22 cm. ISBN 0-226-58932-3

PEDEMONTE CASTILLO, Javier. *El problema judío en la España moderna :síntesis del hecho diferencial judeoconverso*. Barcelona : Promociones y Publicaciones Universitarias, 1988. 220 s. Javier Pedemonte; ;21 cm; Bibliogr. ISBN 84-7665-216-X.

PÉREZ, Joseph. *Los judíos en España*. Madrid : Marcial Pons, 2005. 357 s. Joseph Pérez; ;22 cm; Historia (Marcial Pons).Biblioteca clásica. ISBN 8496467031.

REIN, Raanan. *Franco, Israel y los judíos*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1996. 348 s. Raanan Rein; ;21 cm. ISBN 84-00-07604-4.

RONCESVALLES, Benjamín. *El antisemitismo actual*. Madrid : , 1967. 87 s. Benjamín Roncesvalles; ; 20 cm; Fecha tomada del D.L.

ROTHER, Bernd. *Franco y el holocausto*. Madrid : Marcial Pons Historia, 2005. 431 s. Bernd Rother ; traducción de Leticia Artiles Gracia ; revisión de Gonzálo Álvarez Chillida; ;22 cm; Estudios (Marcial Pons). ISBN 8496467058.

ROZENBERG, Danielle. *La España contemporánea y la cuestión judía: retejiendo los hilos de la memoria y de la historia*. Madrid : Casa Sefarad-Israel, 2010. 374 s. Danielle Rozenberg; ;22 cm; Bibliografía: p. [371]-374; Estudios (Marcial Pons Historia). ISBN 9788492820207.

SERRANO DE HARO, Agustín. *Yo soy español. El Libro del Primer Grado de Historia*. Madrid, Escuela Española, 1943. 94 s. Agustín Serrano De Haro; ;24 cm. ISBN 9788433100320

TUSELL, Javier; FERRER BENIMELI, José A.; Universidad Nacional de Educación a Distancia. *Los judíos en la historia de España :actas del curso celebrado en la UNED de Calatayud en mayo de 2002*. Calatayud : Diputación Provincial de Zaragoza, 2003. 186 s. coordinadores, Javier Tusell Gómez, José Antonio Ferrer Benimeli; ;21 cm. ISBN 8497031032.

Internetové zdroje:

<http://www.asc.upenn.edu/courses/comm334cgs/docs/Iyengar.pdf> [cit. 2012-02-15]

<http://www.asc.upenn.edu/usr/ogandy/C53704read/Domke%20racial%20cues.pdf> [cit. 2011-11-05]

<http://aseiweb.net/> [cit. 2012-02-19]

<http://www.casasefarad-israel.es/ES/Libros/Bibliografia-especializada-en-judaica-.aspx> [cit. 2012-03-11]

<http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/alonso.pdf> [cit. 2011-12-10]

<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=123098> [cit. 2012-02-14]

<http://www.europe-israel.org/2011/01/espana-el-roto-y-el-pais-desinforman-a-sus-lectores-por-masha-gabriel/> [cit. 2012-05-26]

<http://hemeroteca.abc.es/nav/Navigate.exe/hemeroteca/madrid/abc/1979/09/15/013.html> [cit. 2012-02-15]

<http://www.ilustracionliberal.com/24/el-antijudaismo-basico-de-los-espanoles-amando-de-miguel.html> [cit. 2012-02-25]

http://www.nodo50.org/ceprid/spip.php?article281&debut_articles_rubrique=105 [cit. 2012-03-07]

<http://www.noticiasdeisrael.net/> [cit. 2012-06-07]

http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/constitucion.t1.html#a16 [cit. 2012-03-25]

<http://www.protestantes.net/Biblio/Consti.htm> [cit. 2012-02-18]

http://www.razonypalabra.org.mx/N/N75/monotematico_75/30_Rodriguez_M75.pdf [cit. 2012-03-19]

http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI74-2007_Imagen_Israel_Espa%C3%ADa.pdf [cit. 2012-04-15]

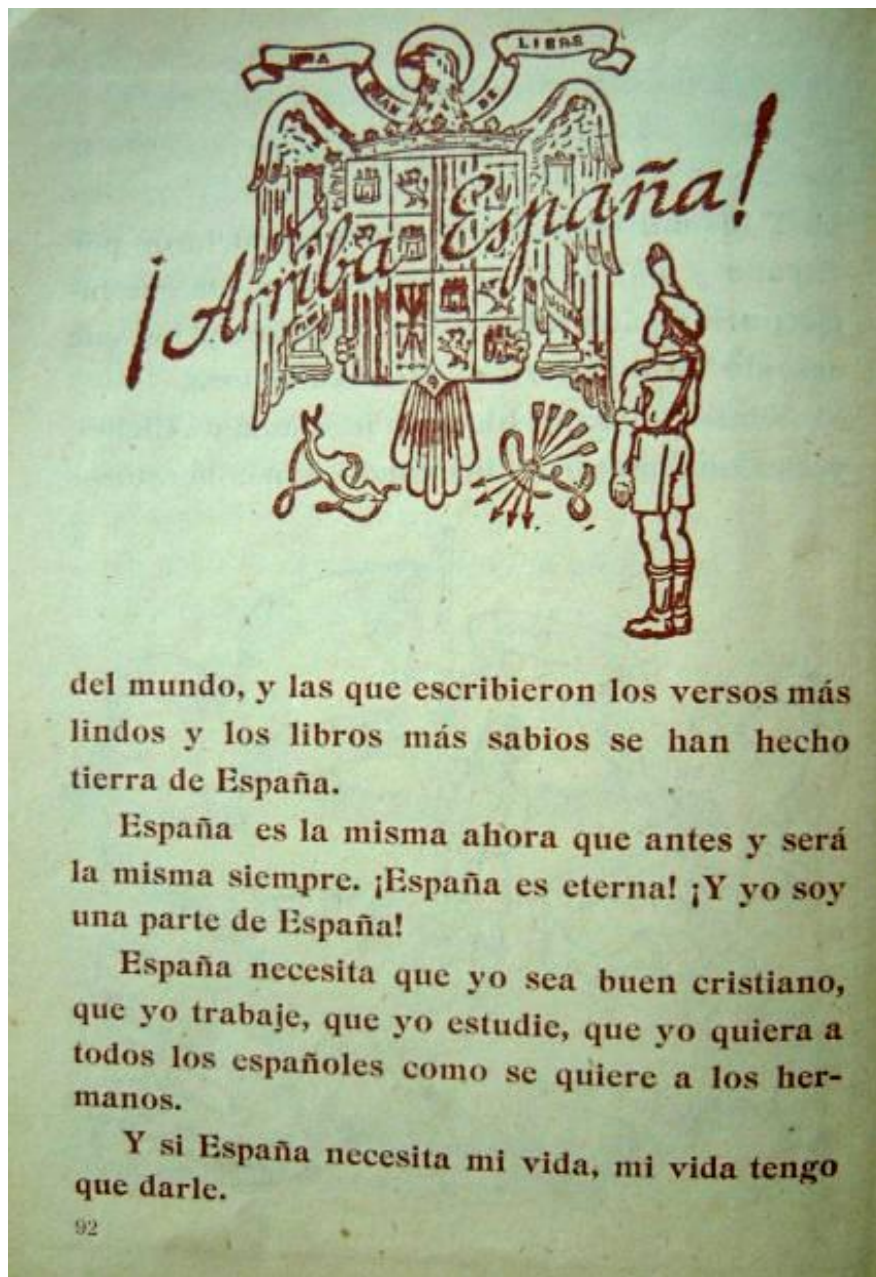
http://sreview.soc.cas.cz/uploads/99442ea63836874d8cc54a132363c58004f94245_R%C3%ADmcov%C3%ADn_nastolov%C3%ADn_agendy.pdf [cit. 2012-03-28]

<http://www.utwente.nl/cw/theorieenoverzicht/Theory%20Clusters/Mass%20Media/Framing.doc/> [cit. 2012-04-15]

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html [cit. 2012-02-25]

Přílohy:

Titulní strana knihy Augustína Serrano de Haro, *Yo soy español*, r. 1943.

Úryvek z knihy Yo soy español(1943), kapitola pojednává o rituální vraždě křesťanského dítěte.

Toto je ilustrace publikovaná dne 24. 12. 2010 v deníku *El País*. Obrázek znázorňuje palestinskou mladou ženu s novorozencem v náručí. Popisek vysvětluje, že Mariam byla nucena porodit v Betlémě, protože nemohla dojít do nemocnice včas kvůli izraelské kontrole.

<http://www.europe-israel.org/2011/01/espana-el-roto-y-el-pais-desinforman-a-sus-lectores-por-masha-gabriel/>